

Vapaan koulutuksen tukisäätiö

Koulukasvatuksen, opettajankoulutuksen ja tutkimuksen näkymätön vaikuttaja 1973–1991

Sakari Suutarinen

Artikkeli käsittelee Vapaan koulutuksen tukisäätiön toiminnan vaikutusta koulukasvatukseen, opettajankoulutukseen ja koulutustutkimukseen. Säätiö oli elinkeinoelämän rahoittama. Sen päämääränä 70-luvulla oli vasemmistolaisen koulutuspolitiikan vastustaminen. Vasemmistoaallon taituttua säätiöllä oli käytössään tehokas ja kouliintunut organisaatio ja se ryhtyi ajamaan 80-luvulla omien taustaryhmiensä koulutuspoliittisia tavoitteita. Artikkelissa pyritään selvittämään, mihin konkreettisiin asioihin toiminta kohdistettiin.

Vapaan koulutuksen tukisäätiöstä (VKTS) ei julkisuudessa tiedetty mitään ennen marraskuuta 2004. Tuolloin dosentti Jari Leskinen julkaisi tutkimuksen, jossa käsiteltiin säätiön organisaatiota, toimintaa ja päämääräasettelua sekä tavoitteiden toteutumista yleisellä koulutuspoliittisella tasolla.[1] Toistaiseksi säätiön toiminnasta kenttätasolla ja konkreettisten asiasisältöjen kohdalla on saatavissa vain vähän tietoa. Leskisen tutkimuksesta saatavan yleiskuvan mukaan säätiö näyttää onnistuneen alkuaikojensa jälkeen kutakuinkin kaikessa mihin se pyrki vaikuttamaan. Onko näin syntynyt käsitys liioiteltu? Onko mahdollista, että säätiö olisi pystynyt hallitsemaan ja vaikuttamaan niin merkittävästi kuin sen keskeiset jäsenet antamissaan haastatteluissa itse näyttävät uskovan? Oliko säätiöllä ylipäätään voimavaroja toteuttaa operaatioitaan kentällä ja miten näin laajamittainen vaikuttaminen pystyttiin toteuttamaan ilman, että se herätti vastareaktioita? Säätiön toiminnan vaikuttavuus käytännön tasolla on ollut helppo kyseenalaistaa, koska aiheesta ei ole tutkimusta.[2]

Tämä artikkeli pyrkii vastaamaan kysymykseen, oliko säätiöllä vaikutusta Suomessa annettavan koulutuksen sisältöön. Mikäli näin oli, niin lisäksi artikkelissa selvitetään, mitä keinoja käytettiin ja mihin asioihin pyrittiin vaikuttamaan. Kysymyksiin pyritään vastaamaan selvittämällä säätiön vaikutusta koulukasvatukseen, opettajankoulutukseen ja koulutustutkimukseen. Kirjoittajan yksi henkilökohtainen mielenkiinnon kohde on säätiön suhtautuminen kansalaiskasvatukseen. Suomen tulokset vuosituhatlupien lopussa toteutetussa kansalaisasenteisiin ja -toimintaan kohdistuneessa IEA/CIVED -koulusaavutustutkimuksessa eivät olleet mairittelevia. Suomalaisnuoret olivat 28 maan nuorista kaikkein vähiten kiinnostuneita politiikasta ja arvostivat vähiten esimerkiksi kansalaistoiminnan tärkeyttä.[3] Artikkelin aihepiiri antaa mahdollisuuksia etsiä lisävalaistusta Suomessa 1900-luvun loppupuolella tehdyille kansalaiskasvatusta koskeneille ratkaisuille.

Lähteenä käytetään säätiön oman arkiston aineistoa. Aineistoa on täydennetty henkilöhaastatteluilla. Haastatellut henkilöt ovat tienneet säätiön toiminnasta ja ovat toimineet tutkimuksen ja opettajakoulutuksen alueilla. Haastattelujen avulla täydennetään arkistolähteistä saatua kuvaa säätiön toiminnasta. Haastatteluissa on keskitytty Jyväskylän yliopistossa toimineisiin henkilöihin. Yliopiston yhteydessä toimi Kasvatustieteiden tutkimuslaitos (KTL), joka vastasi suuresta osasta maan koulutustutkimuksesta. Haastatteluja on hyödynnetty lisäksi siten, että samalla on tarkasteltu Jyväskylän yliopistossa vallinnutta tilannetta esimerkkinä opettajankoulutusyksikköjen ja kasvatustieteen laitosten tilanteesta.

Säätiö perustettiin vasemmistoallion harjalla

Nopeasti muuttunut Suomen yhteiskuntarakenne ja vasemmiston vaalivoitto 1960-luvun loppupuolella kyseenalaistivat vallinneen koulutuspolitiikan ja perinteiset koulutusta koskeneet ajattelutavat. Yhtenäiskoulun rakentaminen, pitkä oppivelvollisuus ja keskiasteen uudistus nousivat keskustelun aiheiksi.[4] Vasemmiston vaikutusvalta kasvoi opetushallinnossa. Sosiaalidemokraattien vuoden 1972 tiedepoliittisella ohjelmalla oli keskeinen sija seuraavina vuosina. Sen mukaan tiedettä oli ryhdyttävä ohjaamaan määrätietoisesti ja opetuksessa oli annettava huomattava sija marxilaisuudelle.[5] Radikalismi lisääntyi 70-luvun alussa ylioppilasjärjestöissä. Suomen Ylioppilaskuntien Liitto (SYL) vaati mies ja ääni -periaatteen käyttöä yliopistovaaleissa. Kommunistien näkyvyys kasvoi ylioppilasliikkehdinnässä. Sosialistisesta opiskelijaliitosta (SOL) muodostui taistelujärjestö, jonka nähtiin asettaneen tavoitteekseen marxilaisen vallankumouksen.[6]

Eduskunta oli muuttunut porvarilliseksi jo vuonna 1970. Maata alkoi johtaa laajapohjainen kansarintamahallitus. Kommunistien vähemmistösiipi sanoutui irti sen politiikasta. Tällä ratkaisulla ääri vasemmisto veti puoleensa radikalisoitunutta nuorisoa, jolle tarjoutui mahdollisuus tukeutua ääri vasemmistoon ja sen vallankumousmyytteihin sekä samalla irtisanoutua vallitsevasta politiikanteosta. Syntyneestä asetelmasta seurasi, että myös koulu- nuorisoa edustaneessa Teiniliitossa ääri vasemmiston ääni ja retoriikka olivat näyttävästi esillä.[7] Opettajien ammattijärjestö suhtautui aluksi myönteisesti kouludemokratiaan, mutta se kritisoi ajatusta oppilaiden mahdollisuudesta vaikuttaa koulujen hallintoon valittavien opettajien edustajien valintaan.[8]

Ääri vasemmiston näyttävä esiinmarssi ja sen kritiikitön suhtautuminen Neuvostoliittoon huolestuttivat osaa oikeistoa ja elinkeinoelämää. Yliopistojen johdossa ryhdyttiin määrätietoisesti puolustautumaan yksipuolisen ideologian taholta tulevaa hyökkäystä vastaan. Samalla etsittiin tukijoita ja rahoittajia puolustustaistelulle. Oikeiston taistelujärjestöksi korkeakouluja varten perustettiin Korkeakoulu- ja tiedepoliittinen tutkimussäätiö (Kanslerisäätiö) Tarpeelliseksi nähtiin estää mahdollinen vallankumous myös koululaitoksessa. Tätä varten suunniteltiin Vapaan koulutuksen tukisäätiö (VKTS).[9]

Julkisuudelta varjellussa tilaisuudessa 16.11.1973 ravintola Marskissa perustettiin Vapaan koulutuksen tukisäätiö. Sen perustamisasiakirjan allekirjoittajat olivat elinkeino- ja kulttuurielämän sekä yliopistojen johtavia vaikuttajia. Toiminnan keskeinen päämäärä oli vasemmistolaisen opetushallinnon johdon ja sen virkamieskunnan edustaman koulutuspolitiikan vastustaminen.[10] Vasemmistoaalto taittui nopeasti 1970-luvun kuluessa. Uudessa tilanteessa säätiölle tarjoutui mahdollisuus ryhtyä ajamaan omien taustaryhmiensä koulutuspoliittisia tavoitteita. Tultaessa 1980-luvulle säätiöllä oli käytössään tehokas ja kouliintunut organisaatio.

Säätiön toiminnanjohtajana työskennellyt Jaakko Aho on todennut, että Vapaan koulutuksen tukisäätiö oli Suomen teollisuuden keskusliiton (STK) ja Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) todellinen taistelu- ja vaikuttamisorganisaatio. Kyseisten taustaryhmien toisena toimintajärjestönä koulutus kentässä vaikutti Korkeakoulu- ja tiedepoliittinen tutkimussäätiö, jonka toimintatapa oli kuitenkin erilainen verrattuna Vapaan koulutuksen tukisäätiön toimintaan.[11]

Vapaan koulutuksen tukisäätiössä huomattiin pian sen perustamisen jälkeen, että pelkkä tutkimusten ja selvitysten laatiminen ei mahdollistanut tavoitteiden saavuttamista opetushallinnon ja koulutoimen alueella, vaan tarvittiin nopeaa ja suoraa toimintaa. Suunnanmuutos tehtiin pian säätiön perustamisen jälkeen 1970-luvun puolella välissä. Nyt säätiö ryhtyi vaikuttamaan suoraan ja aktiivisesti nimityspolitiikkaan ja asioiden valmisteluun hallinnos-

sa sekä panostamaan poliittisten yhteyksien luomiseen.[12] Järjestö perusti tiedusteluverkon opetushallinnon sisälle ja se muun muassa luetteloi alan virkamiesten ja asiantuntijoiden sitoutuneisuuden. Tiedusteluverkoston ansiosta järjestö tiesi suunniteltavista ja meneillään olevista hankkeista hyvissä ajoin. Näin ollen säätiö pystyi reagoimaan riittävän ajoissa opetushallinnon hankkeisiin.[13]

Säätiön rekrytointia näyttää olennaisesti helpottaneen vuonna 1975 paljon huomiota saanut marxilainen Pirkkalan historianopetuksen kokeilu. Hanke tuomittiin mediassa laajalti. Pirkkalan kokeilu oli säätiön silmissä konkreettinen osoitus marxilaisuuden uhkasta koululaitoksessa. Pirkkalan kokeilun merkitystä ei voida korostaa liiaksi. Sen julkitulo järkytti ja pelästytti maan oikeisto- ja keskustapiirejä. Opetuskokeilu tuntui osoittavan näille kansalaispiireille, että oikeiston pelkoskenaario oli toteutumassa ja että sosialismi oli etenemässä pitkällä koulujen arjessa.[14] On arvioitu, että kohu Pirkkalan kokeilun ympärillä oli säätiölle kuin lahja. Tämän jälkeen säätiöllä ei ollut enää vaikeuksia rekrytoida porvarillisia ja sitoutumattomia virkamiehiä salaisiksi yhdyshenkilöikseen. Säätiön ”aktiivipalveluksessa” oli karkeasti arvioiden noin 300 henkilöä. Heistä kuitenkin vain noin 100 henkilöä tunsi ”melko tarkkaan säätiön toiminnan”.[15]

Säätiössä sovittiin, että sen toiminnasta ei puhuta ulkopuolisille. Tämä mahdollisti sen, että mukaan pyydytetyt poliitikot ja virkamiehet uskalsivat tulla mukaan toimintaan ilman paljastumisen vaaraa. Toiminta perustui täydelliseen luottamukseen ja siihen, että toimintaa hoidettiin yksityisinä operaatioina ilman, että se näkyi missään julkisissa pöytäkirjoissa, ja siinä myös onnistuttiin.[16] Ryhmien toimintaa johtivat pääasiassa säätiön ytimeen kuuluvat koulutuspolitiikan johtavat virkamiehet Kouluhallituksesta, Ammattikasvatustaluksesta ja Opetusministeriöstä.[17]

Toiminta perustui pieniin erikoisryhmiin, joilla kullakin oli oma alueensa. Ryhmät koontuivat tarpeen mukaan. Oli olemassa esimerkiksi peruskouluryhmä, lukioyhmä, lakija-asetusryhmä, yliopistoryhmä, aikuiskoulutusryhmä, kielenopetusryhmä, kouluhallinnon organisointiryhmä ja ammatillisen koulutuksen ryhmä. Ryhmät eivät tienneet mitään toistensa toiminnasta. Toiminnanjohtajan tehtävänä oli sitoa eri ryhmien langat yhteen. Hän kopioi saatuja salaisia asiapapereita ja huolehti niiden jakelusta.[18]

Pienten ryhmien toimintaa johti puolestaan koordinaatioryhmä, jonka puheenjohtajana oli STK:n koulutusosaston päällikkö Matti Peltonen. Koordinaatioryhmä kutsui harkintansa mukaan luotettavia asiantuntijoita neuvotteluihinsa ja se kutsui myös koolle tärkeysjärjestyksessä seuraavan elimen eli niin kutsutun Tornin ryhmän, joka sai nimensä kokousten pitopaikan, hotelli Tornin mukaan. Tornin ryhmässä porvarillisen puolen johtavat virkamiehet ja poliitikot kohtasivat toisensa.[19] On arvioitu, että Tornin ryhmä oli haluttu paikka, johon tultiin mielellään keskustelemaan koulutus- ja tutkimuspolitiikasta.[20]

Säätiön vaikutusvaltaa kuvaa se, että sen pienessä piirissä tehtiin toiminnanjohtaja Jaakko Ahon mukaan myös keskustapuolueen ja muiden porvarillisten puolueiden eduskuntaryhmien ryhmäpuheenvuorot, kun eduskunnassa käsiteltiin koulutuspoliittisia asioita.[21] Säätiön saadessa jatkuvasti lisää voimavaroja ja toiminnan tehostuessa järjestöstä tuli keskeinen koulutuspoliittinen vaikuttaja. Vasemmistoaalto alkoi hiipua 1970-luvun kuluessa ja säätiön toiminta muuttui entistä enemmän sen omien taustajärjestöjen etujen ajamiseksi.

Tavoitteena haitallisen kouludemokratian poistaminen ja ajankohtaisten tietojen opettaminen tulostavasti

Kouluneuvostojen perustaminen 1970-luvun alussa merkitsi muutosta koko koululaitoksen päätehtävään. Etenkin oppikoulu oli totuttu näkemään yliopistoon valmistavana ja eri oppi-

aineiden opetusta antavana instituutiona. Nyt koko suunnitteilla oleva uusi koulujärjestelmä näytti painottavan kasvatusta ja erityisesti kansalaiskasvatusta.

Vanhassa oppikoulussa oppilaskunnat olivat keskittyneet koulujen traditioiden ja seuraelämän ylläpitoon. Ennen peruskouluun siirtymistä oppikoulun oppilasmäärät kasvoivat huomasti. Vasemmiston ja keskustan yhteistyö johti siihen, että oppikouluihin perustettiin kouluneuvostot vuonna 1971. Suomessa kouluneuvostot saivat jonkin verran erilaisen muodon kuin esim. Ruotsissa. Suomessa kouluneuvostoissa ei ollut vanhempien edustajia ja Suomen kouluneuvostot saivat myös päättää kouluissa annettavista rangaistuksista. On arvioitu, että kouluneuvostojen laaja toimenkuva heikensi niiden toimintamahdollisuuksia ja johti osaltaan järjestelmästä luopumiseen. Kouluneuvostot olivat ylityöllistettyjä, eivätkä niiden jäsenet kokeneet saavansa riittäviä resursseja perehtyäkseen asioihin.[22] Näin voidaan ajatella olleen etenkin neuvostojen oppilasjäsenten osalta. He joutuivat huolehtimaan luottamustehtäviensä lisäksi omasta koulunestyksestään usein ilmapiirissä, jossa opettajien ja rehtoreiden tuki kouluneuvostotyölle oli kyseenalainen.

Kulminaatiopiste kouluneuvostojen asemasta oli kiista ristiinäänestyksestä. Kiistan ydinkysymys oli, saavatko oppilaat osallistua kouluneuvoston opettajajäsenten valintaan. Pääjohtaja Erkki Aho oli asettunut Teiniliiton ja vasemmiston kannalle ristiinäänestyksen puolesta, kun taas opettajien etujärjestö ja kokoomus vastustivat tätä kiivaasti. Monien vaiheiden ja oikeusprosesseilla uhkaamisen jälkeen Kouluhallituksen pääjohtaja tapasi julkisuudelta piilossa opettajajärjestön johtoa. Hotelli Tornissa pidettyyn salaiseen kokoukseen, joka pidettiin pääjohtaja Ahon mukaan 12.12.1974, osallistui Opettajien keskusliiton ja Kouluhallituksen johtoa. Kokouksessa päädyttiin sopimukseen, jossa kouluhallinnon ylimmät virkamiehet taipuivat ammattiyhdistysliikkeen edessä. Kokouksessa sovittiin, että ristiinäänestys sallittaisiin vain niissä kouluissa, joissa koulun opettajakunnan enemmistö sen hyväksyisi. Käytännössä tämä tarkoitti ristiinäänestyksen vesittymistä. Kouludemokratian vaiheita tutkinut Paavo Kärenlampi tulkitsee tapahtuneen niin, että koulutuspoliittiset tavoitteet saivat väistyä ja ammattiyhdistysten näkökannat pääsivät määräämään tapahtumakulun. Pääjohtaja Aho näki mahdottomaksi ajaa asiaansa tältä osin eteenpäin ja hän antoi tässä asiassa periksi, koska ei halunnut seisoa ”ristiinäänestyksen voitonlippu kädessä kouluneuvostouudistuksen savuavilla raunioilla”.[23]

Suomen kouluneuvostojen aikaa on aikaisemmassa tutkimuksessa pidetty suurena demokratiakokeiluna, jonka haaksirikko jätti jälkeensä epäluulon koululaisten kansalaistointia kohtaan.[24] Ylipäätään Suomen kouludemokratiavaihetta on luonnehdittu radikaaliksi ja lyhyeksi. Radikaalina sitä voidaan pitää sillä perusteella, että äärivasemmistolaisuus näyttäytyi samanaikaisesti voimakkaana liikkeenä koulupolitiikassa. Lähempi tarkastelu kuitenkin osoittaa, että demokraattisesti valitut kouluneuvostot eivät muodostaneet sellaista uhkaa keskustalle ja oikeistolle, kuin mitä jälkikäteen on usein annettu ymmärtää. Vasemmisto kärsi kouluvaaleissa jatkuvia tappioita jo 1970-luvun puolessa välissä. Sama kehitys jatkui vuosikymmenen lopussa ja kokoomus oli ylivoimaisesti suurin poliittinen ryhmä kouluissa jo 80-luvun taitteessa.[25]

Radikaalina piirteenä Suomen kouluneuvostoissa on pidetty myös sitä, että oppilaiden vanhempia ei otettu mukaan neuvostojen toimintaan. Vanhempien syrjäyttämisen taustalla oli kuitenkin ajatus, että kouluneuvostot olivat erityisesti koulun sisäistä kehittämistä varten. Tämä edellytti riittävää koulun olojen tuntemusta, mitä vaatimusta vanhemmat eivät voineet täyttää.[26]

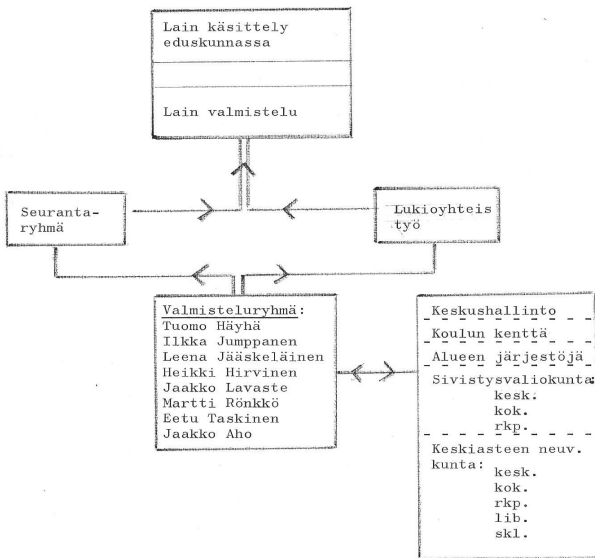
Kysymys siitä, olivatko rehtorit ja opettajat haluttomia toimimaan kouluneuvostoissa vai olivatko kouluneuvostoille annetut tehtävät yksinkertaisesti vain ylimitoitettuja, jää ilmeisesti lopullista vastausta vaille. Säätiöllä oli kuitenkin keinonsa vaikuttaa kouluneuvos-

tojen työhön. Keskeisenä kouluneuvostojen kaatumisen syynä voidaan pitää myös opettaja-järjestön ja lukion rehtoreita paljon edustaneen Suomen lukioyhdistyksen toimintaa. Läheisessä yhteistyössä näiden järjestöjen kanssa toimi Vapaan koulutuksen tukisäätiö. Suomen lukioyhdistyksen voidaan perustellusti arvioida olleen säätiön oma peitejärjestö.[27]

Onko ylipäätään olemassa dokumentteja siitä, että säätiö oli aktiivisesti vaikuttamassa kouluneuvostojen lakkauttamiseen ja miksi säätiö olisi halunnut lakkauttaa oikeiston käsiin päätyneet kouluneuvostot 1980-luvulla? Suoran vastauksen tähän antaa säätiön arkistossa vuodelta 1981 säilynyt toimintamuistio, joka on tehty uusien koululakien valmistelua varten toimintaohjeeksi keskeisille säätiön jäsenille. Muistiossa mainitaan yhtenä keskeisenä tavoitteena yksiselitteisesti ”haitallisen kouludemokratian poistaminen”.[28] Johdonmukaisesti sama lähde asettaa tavoitteeksi rehtorien ja opettajien aseman vahvistamisen.

KOULULAKEIHIN VAIKUTTAMINEN

Yhteydet

Asian etenemisvaihe

- opetusministeriön työryhmä on jättänyt huhtikuussa 81 ehdotuksensa uusista koululaeista
- esitys eduskunnalle on odotettavissa syyslokakuussa 81, se jäänee sivistysvaliokunnan käsittelyyn ensi kevätalveen saakka

Suunnitellut toimenpiteet

lakiehdotuksista laaditaan porvarillisia eduskuntaryhmiä varten kriittinen arvio sekä muutosehdotukset. Tämä valmistelu toteutetaan tiiviissä yhteistyössä sivistysvaliokunnan porvarillisten edustajain kanssa.

Sisällöllisiä tavoitteita

- koulujen hallinnon rationalisointi. Johtokuntien asemaa painotettava, niille todellista päätösvaltaa. Vanhempien osuutta johtokunnissa korostettava
- yksittäisen koulun erikoistumismahdollisuuksia kehitettävä
- rehtorin ja opettajien asemaa koulussa on vahvistettava, heidän mahdollisuuksiaan välittömään päätöksentekoon arkipäivän tilanteissa on lisättävä
- väljyyttä opetussuunnitelmiin
- häiritsevän kouludemokratian poistaminen

Varauduttava

estämään 12-vuotiseen oppivelvollisuuskouluun pyrkivä kehittäminen. Tämä on edelleen vasemmiston tavoitteita.

Säätiön arkistossa säilynyt toimintamuistio, jonka tarkoituksena oli ohjeistaa vaikuttamista koululakeihin vuonna 1981. (Ajoitus sisällön perusteella. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.)

Minkä suhteen säätiö näki kouludemokratian olevan haitallista? Loogisena selityksenä tähän voidaan tarjota säätiön käsitystä koulutyön tarkoituksesta. Saman vuosikymmenen lopulta säätiön papereissa säilyneessä historiakatsauksessa todetaan, että vuosikymmenen aikana säätiön tarjoama käsitys koulutyön sisällöksi oli nyt tulossa hyväksytyksi vallitsevaksi käsitykseksi. Katsauksessa se tiivistettiin sanoiksi ”ajankohtaisten tietojen ja taitojen tuottaminen tulosvastuullisesti”.[29]

Kouludemokratia ei siten kuulunut säätiön käsityksen mukaan tuohon tavoiteasetteluun vaan sitä pidettiin yksiselitteisesti haitallisena ja säätiön omien tavoitteiden vastaisena. Säätiö ei siis ollut pelkästään vasemmiston vastainen vaan se myös määritteli kouludemokra-

tian ylipäättään ”haitalliseksi”. Säätiö näyttää toimineen demokratian poistamiseksi huolimatta siitä, että samalla se vähensi oikeistonuorison vaikutusmahdollisuuksia oppilaitoksissa. Tätä johtopäätöstä tukee myös se, että kokoomuksen nuoret kansanedustajat Ilkka Kanerva ja Ben Zyskowicz puolustivat viimeisinä kouluneuvostojen säilyttämistä, kun uusia koululakeja käsiteltiin eduskunnassa 1980-luvun alussa.[30]

Ruotsin esimerkin vaikutus kouluneuvostojen perustamiseen Suomessa oli ilmeinen. Ruotsissa kouluneuvostot eivät kohdanneet vastaavaa organisoitua vastarintaa kuin Suomessa. Ruotsissa opettajakunta suhtautui hankkeeseen myönteisesti. Siellä kouludemokratian nähtiin koulun tasolla vähentävän rehtorien valtaa ja lisäävän opettajien valtaa. Luokkatasolla taas oppilaiden valta kasvoi opettajien kustannuksella.[31]

Pohjoismaalaisesti tarkasteltuna Suomen erikoisuutena oli kuitenkin jälkinäytös. Suomessa ei tyydytty vähentämään kouluneuvostojen tehtäviä, vaan kouluneuvostot yksinkertaisesti lakkautettiin. Näin ajaututtiin toiseen ääripäähän, jota voidaan kuvata rehtorivaltaana tai kouludemokratian aallonpohjana. Kehitystä jatkoivat vielä vuoden 1999 koululait, joiden voimaantumisen jälkeen koululla ei tarvinnut enää välttämättä olla johtokuntaa eikä kunnalla koululautakuntaa.[32] Vuosituhannen lopun toteutunut tapahtumakulku näyttää siten edenneen säätiön 80-luvun papereissa mainittujen tavoitteiden suunnassa, eli osallistujademokratiasta luovuttiin ja päädyttiin tulosjohtamiseen. Sisältöpuolella kansalaiskasvatus sai väistyä ja painotus siirtyi hyödyllisiksi koettujen tietojen ja taitojen opettamiseen.

Mitä oli säätiön vaikutus oppiaineiden ja -sisältöjen tasolla oppilaitoksissa ja mitä olivat säätiön korostamat ”ajankohtaiset tiedot ja taidot”, joita tuli opettaa koulutyön pääsisältönä? Seuraavassa tarkastelussa huomion kohteeksi otetaan säätiön säilyneet asiakirjat. Niistä etsitään myönteisiä ja kielteisiä arvoarvostelmia koskien eri sisältöjä ja oppiaineita.

Kielteisimmän arvion oppiaineista saa epäilemättä historia ja yhteiskuntaoppi. Vasemmistoaallon myötä koululaisjärjestöt esittivät 1970-luvulla tuntuvaa lisäystä koulujen yhteiskunnalliseen opetukseen. Historian ja yhteiskuntaopin opettajat suhtautuivat pääasiassa myönteisesti siirtymiseen humanistisesta historian opettamisesta kansalaiskasvatuksen suuntaan. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto oli jo aikaisemmin itse ollut ajamassa yhteiskuntaopin opetuksen aloittamista oppikoulussa.[33]

Säätiön silmissä historian ja yhteiskuntaopin opetusta leimasi julkisuuteen vuonna 1975 tullut ns. Pirkkalan moniste, joka pohjasi ääriivasemmiston historiakäsitykseen. Vapaan koulutuksen tukisäätiön piirissä arvioitiin, että peruskoulussa harjoitettavassa yhteiskuntatietouden opetuksessa oli vallalla vahva ja voimistuva itesensuurin ja suomettumisen tendenssi. Pidettiin mahdollisena, että näiden aineiden opetus luisuisi marxilaista historia- ja yhteiskuntakäsitystä suosivaksi. Säätiössä ei luotettu historian ja yhteiskuntaopin opettajien haluun pitäytyä vanhemmassa kouluopetuksen perinteessä ja suhtautua kriittisesti sosialistisesta järjestelmästä saatavaan tietoon.[34]

Koulujen yhteiskuntaopetuksen nähtiin vasemmistolaisuuden, mistä ”räikeimpänä” esimerkkinä säätiössä pidettiin juuri Pirkkalan monistetta.[35] Vaikka kyseinen moniste tuomittiin laajalti, siitä huolimatta pääjohtaja Aho oli ilmoittanut, että myös muita vastaavia kokeiluja ”opetuksen tieteellistämiseksi” oli käynnissä. Säätiössä varmaan pantiin myös merkille, että Historian ja yhteiskuntaopettajien liitto ei tuominut Pirkkalan monistetta.[36] Säätiön asiakirjoissa Pirkkalan monisteeseen suhtauduttiin kielteisesti ja se nähtiin osana pyrkimystä korvata opetuksen teoreettisena pohjana oleva kasvatustiede yhteiskuntapolitiikalla.[37] Tätä taustaa vasten on ymmärrettävää, että säätiön tavoitteiden mukaista oli, että koulujen yhteiskuntaopetus menetti asemiaan ja sen tuntimääriä vähennettiin koulu-uudistuksissa vuosituhannen loppupuolella.[38]

Säätiön papereissa käytettiin myönteisiä sanakään-teitä vieraiden kielten opetuksesta, matematiikasta ja luonnontieteistä. Säätiö ryhtyi yhä aloitteellisemmaksi koulutuspoliittiseksi toimijaksi 1980-luvun kuluessa. Se pyrki erityisesti lisäämään ja tehostamaan koulu-jen kieltenopetusta.[39] Kielenopetuksen kehittäminen sopi hyvin elinkeinoelämän tarpei-siin. Ruotsin kielen tukeminen tyydytti varmasti myös säätiötä lähellä olevien taustaryh-mien kielipoliittisia kantoja. Kokonaisuutenaan säätiön tuki kieltenopetukselle oli osaltaan vaikuttamassa koulutyön painottumiseen Suomessa entistä enemmän oppilaille vieraisiin kieliin.[40]

Säätiö järjesti vuonna 1983 seminaarin yleissivistävän koulun kehittämisestä. Seminaa-rista tehdyssä säätiön sisäisessä yhteenvedossa nähtiin myönteisinä asioina, että luonnontie-de ja tekniikka kuuluisivat jatkossa yhä selvemmin yleissivistykseen. Myönteisenä kehityk-senä nähtiin myös, että ”matemaattinen aines saa lisää merkitystä yhteiskunnassa ja siis ny-kykoulussa”. Seminaarissa kannettiin huolta lahjakkaiden menestyksestä peruskoulussa. Lukiota säätiö halusi kehittää yksilöllisyyttä korostavaksi ja entistä valinnaisemmaksi. Myös ylioppilastutkinnon asema haluttiin säilyttää.[41]

Opettajankoulutuksen henkilöstön luettelointi ja suoje-lu radikaaleilta

Pian perustamisensa jälkeen säätiössä laaditussa luottamuksellisessa selvityksessä opetta-jankoulutus sai erityistä huomiota osakseen. Siinä pidettiin tärkeänä vaikuttamista opetta-jankoulutuksen henkilöstö- ja opiskelijavalintoihin ja sen oppisisältöihin. Arkistossa säily-neessä selvityksessä mm. mainitaan: ”Tilanne kartoitetaan jokaisessa opettajankoulutusy-ksikössä. Laaditaan suunnitelmia jatkuvan tarkkailun ja vaikuttamisen tehostamiseksi”.[42] Vasemmiston uhkaamina opettajankoulutuspaikkoina kesällä 1975 säätiön papereissa mai-nitaan Jyväskylä ja Joensuu.[43]

Säätiön koulutuspoliittista ohjelmaa ryhtyi rakentamaan keväällä 1975 koordinaatioryh-mä, jonka rungosta muodostui saman vuoden aikana säätiön toimintojen kannalta keskei-nen toimielin. Opettajankoulutus oli tärkeällä sijalla ryhmän toiminnassa. Ryhmä kokoon-tui Hyvinkäällä 18.–19.4.1975. Kokouksessaan ryhmä sopi työnjaosta. Sen mukaan esimer-kiksi Johannes Alikoski vastasi oppilasvalinnoista ja Veikko Heinonen tiedekunnista, hal-linnosta ja opettajien valinnasta. Kunkin jäsenen tuli toimittaa vastuualueeltaan tiivis erilli-nen muistio ja ehdotus muistion täydentämiseksi.[44]

Ohjelma valmistui loppukesällä 1975. Siinä mainittiin viisi keskeistä huomion kohteena olevaa aluetta. Näistä yksi oli opettajakoulutus sisältäen sekä opetussuunnitelmat että kou-luttajat. Ohjelman mukaan säätiön tehtävänä oli antaa resurssit toiminnalle, koordinoida toiminta ”muihin samoihin päämääriin ja tavoitteisiin pyrkivien laitosten ja järjestöjen toi-minnan kanssa” sekä vaikuttaa ”keskeisten vaikuttajaryhmien mielipiteisiin ja toimintaan”. [45]

Tältä pohjalta säätiö lähti rahoittamaan ja ohjeistamaan valtakunnallista selvitystyötä, jonka tarkoituksena oli luetteloita opetushallinnon ja opettajankoulutuksen henkilöstön po-liittista sitoutuneisuutta, suuntautumista ja aktiivisuutta. Käytännön tasolla työtä tekivät professori Veikko Heinonen ja suunnittelijana toiminut Markku Andersson Jyväskylän yli-opistossa. Kirjeessään säätiön toiminnanjohtajalle vuoden 1975 lopussa Andersson kuvaa henkilötietojen keräämisen olevan pitkällä. Koulua, koulutusta, opetusta tai kasvatusta kä-sitteleviä toimikuntien ja komiteoiden henkilöitä oli tuolloin jo kartoitettu. Kesken olivat vielä Opetusministeriön, Kouluhallituksen sekä väliportaan hallinnon toimikuntien kartoitukset. Sen sijaan Kouluhallituksen henkilöstön kartoitus oli valmis. Andersson antaa tälle nopeasti onnistuneelle toiminnalle selityksen: ”onnistuimme saamaan luotettavan ja asioita

tuntevan yhdysmiehen Kouluhallituksesta”.[46]

Opettajankoulutuslaitosten henkilöstön luokittelu oli Anderssonin mukaan edennyt kirjavasti eri yliopistoissa. Pisimmällä oltiin Jyväskylän, Joensuun ja Turun laitosten kohdalla. Anderssonin mukaan Joensuun tietoja piti vielä tarkistaa. Sieltä tulisi hänen mukaansa vielä ”löytää sopivia yhdyshenkilöitä”. Sen sijaan Turusta oli löytynyt ”hyvä yhdysmies, jolla on myös hyvät tiedot henkilöiden poliittisesta suuntautuneisuudesta sekä aktiivisuudesta”. Tampereen ja Oulun yliopistojen kohdalla kartoitus oli vielä kesken. Helsingin ja Åbo Akademin osalta tietoja ei ollut vielä saatu.

Kirjeessään Andersson kertoi, että hänellä oli työtehtävässään kasvatustieteiden tiedekunnan suunnittelijana mahdollisuudet työskennellä ”näiden asioiden parissa sekä suorittaa tätä kartoitustyötä itsenäisesti”. Erityisalueenaan hän mainitsi kirjeessään tuolloin olevan korkeakoulujen tutkinnonuudistuksen suunnittelun ja erityisesti opettajankoulutuksen uudistamisen. Andersson arvioi itsellään olevan hyvät mahdollisuudet vaikuttaa uudistuksiin jo niiden suunnitteluvaiheessa.[47]

Syksyllä 1977 opettajankoulutus oli edelleen säätiön huolena. Säätiössä päätettiin ”kartoittaa kehitystilanne opettajanvalmistuslaitoksissa ja laatia suunnitelma seurannasta”. ”Seurannalla” säätiön piirissä tarkoitettiin aktiivista vaikuttamista etenkin henkilökysymyksissä. Nyt mielenkiinnon kohteeksi nousivat myös opiskelijavalinnat. Markku Andersson haki rahoitusta tutkimukselle, jossa selvityksen kohteena olivat ”eri oppilaitosten opiskelijavalinnat sekä niissä tapahtuva poliittinen suosinta”. Hakemuksen mukaan lastentarhanopettajakoulutus ja luokanopettajakoulutus ”olisivat tärkeitä kokonaisvaltaisia selvitettäviä kysymyksiä”.[48]

Tätä artikkelia varten antamassaan haastattelussa kaupunginjohtaja Markku Andersson arvioi säätiön kohdistaneen toimintansa kasvatusjärjestelmään ja sen vaikuttaneen varhaiskasvatuksesta lähtien koulukasvatukseen, opettajankoulutukseen ja koulutustutkimukseen. Hän katsoo säätiön toiminnan olleen yliopistotasolla arvokonservatiivisten kasvatustieteen professorien toimintaa radikalismia vastaan. Anderssonin mukaan professorit pitivät yhtä ja tavoitteena oli suojella opettajankoulutusta radikalismilta. Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että Andersson piti yllätyksellisenä tietoa, että säätiö olisi voimistanut toimintaansa vasemmisto-aallon taittumisen jälkeen 70-luvun lopulta lähtien. Andersson lähti yliopiston palveluksesta vuonna 1983.[49]

Opettajanvalmistus pysyi tärkeänä säätiön toiminnan kohteena koko 1970-luvun ajan. Laajennettu koordinaatioryhmä ryhtyi loppukesästä 1978 täydentämään säätiön koulu- ja opetusopillista ohjelmaa.[50] Nyt tarkoituksena oli laatia yleisohjelmaa täydentävä yksilöity ohjelma. Työstäminen suunniteltiin tehtäväksi siten, että valittiin ”kultakin säätiön mielenkiinnon kohteena olevalta koulu- ja opetussektorilta 3–4 yksilöityä selvää kannanottoa opetuksen sisältöön, aineisiin, oppikirjatuotantoon jne. liittyen”. Yksi mainituista sektoreista oli opettajanvalmistus. Jäsentelyn tuli olla selkeä. Sen tuli sisältää tilanteen arviointi, arvostelu ja kehittämiselle asetettava tavoite. Samassa kokouksessa käsiteltiin toimintasuunnitelmaa vuosille 1979–80. Huomion kohteina siinä olivat mm. kasvatusalojen tutkinnonuudistus ja eri alojen opettajanvalmistus.[51]

Miten säätiön toiminta ja poliittiset kiistat näkyivät käytännön tasolla opettajankoulutuksessa? Jyväskylässä sekä kasvatustieteen laitoksella että opettajankoulutuslaitoksessa apulaisprofessorina 1970-luvulla toiminut professori Paavo Malinen kertoo haastattelussaan tätä artikkelia varten, että myös häntä pyydettiin säätiön alkuvaiheessa osallistumaan sen toimintaan. Järjestön virallista nimeä ei hänelle kerrottu, mutta häntä pyydettiin mukaan sen kokoukseen. Malinen ei kuitenkaan katsonut voivansa lähteä mukaan tämänkalta-

seen toimintaan, koska hän ei ”pitänyt epävirallista yliopiston ulkopuolista toimintaa tarpeellisenä”. Malisen arvion mukaan kasvatustieteen laitoksella vallitsi tuolloin tulehtunut ilmapiiri, kun taas opettajankoulutuslaitoksella ilmapiiri oli parempi. Kasvatustieteen laitoksella työskenteli mm. säätiön perustajajäsen professori Veikko Heinonen. Vasemmistoa laitoksella taas edusti esim. tutkija Kalevi Kivistö. Riitoja laitoksella syntyi muun muassa siitä, että vasemmistolaiset vaativat vaihtoehtoisia teoksia tutkintovaatimuksiin.[52]

Tätä artikkelia varten haastateltiin professori Paavo Malisen lisäksi kahta tuon ajan opettajankoulutuksen hyvin tuntevaa henkilöä: professori Jouko Karia ja professori Seppo Hämäläistä. Myös heidän mukaansa Jyväskylän opettajankoulutuslaitoksella ei ollut vastaavia poliittisia kiistoja kuin mitä kasvatustieteen laitoksella oli, eikä marxilaisuudella ollut merkittävää jalansijaa Jyväskylän opettajankoulutuksessa.[53] Heiltä saatu tieto on ristiriitainen säätiön arkistosta saatavan tiedon kanssa, koska säätiön papereissa Jyväskylän tilannetta pidettiin uhanalaisena. Miten tämä ristiriita on selitettävissä ja miksi ylipäätään opettajankoulutus oli niin olennaisena säätiön mielenkiinnon kohteena?

Vartenotettavan selitysmahdollisuuden ristiriidalle antaa säätiössä vuonna 1982 laadittu pitkän aikavälin katsaus.[54] Siinä vahvistetaan muiden lähteiden pohjalta saatu käsitys, että opettajavalmistus oli ensimmäisiä alueita, joille säätiö kohdisti toimenpiteensä. Katsauksessa kuvataan marxilaisena uhkana se, että ”sosialistisia virikkeitä” tarjotaan opiskelijoille opintojen alussa, jolloin opiskelijoiden nähtiin olevan ”eniten alttiita” niiden omaksumiselle. Katsauksessa mainitaan erikseen sisältöalueena kasvatuksen historia, jossa ”samojen kansien sisällä” käsitellään kasvatushistoriaa luokkataistelun näkökulmasta ja samalla kiistetään oppilaiden lahjakkuuserot. Säätiössä pelättiin erityisesti sosialististen virikkeiden ja kasvatuksen historian yhteisvaikutusta alkuvaiheen opiskelijoihin.[55]

Säätiössä siis pelättiin kasvatustieteiden tiedepohjan ja sisältöjen muuttumista vasemmistoa suosivaksi. Lisäksi voidaan ajatella, että korostamalla uhkaa saatiin säätiöstä voimavaroja nopeasti käyttöön ja opettajankoulutus pystyttiin varmistamaan ei-marxilaiseksi alueeksi. Tämän artikkelin lähteet osoittavat, että opettajankoulutuksen henkilöstö luokiteltiin poliittisen asennoitumisen mukaan. Epäilemättä luokittelua myös käytettiin ja jatkuvalla seurannalla pyrittiin suodattamaan ei-toivotut henkilöt pois opettajankoulutuksesta. Säätiö loi valtakunnallisen tiedusteluverkoston opettajankoulutukseen, joka ylläpiti henkilöiden luokituslistaa. Lista mahdollisti henkilökysmyksiin vaikuttamisen.[56]

Säätiö pyrki systemaattisesti vaikuttamaan myös opettajankoulutuksen opetussuunnitelmiin ja kurssikirjoihin. Andersonin kirje osoittaa lisäksi, että säätiöllä oli jo vuonna 1975 hyvät yhteydet korkeakoulujen tutkinno uudistuksen ja opettajankoulutuksen suunnitteluun.[57] Tällä kohden säätiön toiminnanjohtaja Jaakko Ahon antama lausunto, jonka mukaan säätiö pääsi kiinni valmisteltaviin asioihin, näyttää toteutuneen myös tämän artikkelin aineiston valossa ainakin opettajankoulutuksen kohdalla.[58] Opettajankoulutuksen henkilöstön luokittaminen ei tähännyt pelkästään ei-toivottujen henkilöiden karsimiseen vaan myös toivottujen henkilöiden suosimiseen ja sitä kautta se palveli mainiosti säätiön koulutuspoliittisten tavoitteiden toteutumista.

Säätiön kontrolli ulottui opettajankoulutukseen myös jatkotutkintojen kontrollin kautta. Väitöskirjojen teko opettajankoulutuslaitoksissa ei ollut ongelmatonta ennen 1990-lukua. Esimerkiksi Jyväskylässä väitöskirjat tuli tehdä kasvatustieteen laitokselle. Siellä professorina toimi pitkään säätiön perustajajäsen Veikko Heinonen. Hän puolusti laitoksensa asemaa ja pystyi arvioiden mukaan myös mutkistamaan muiden laitosten henkilökunnan pätevyitymistä.[59] Jyväskylässä ensimmäiset opettajankoulutuslaitoksen väitöskirjat valmistuivat vasta vuonna 1992.

Opettajakoulutuksen yhteiskunnallisiin sisältöihin vaikuttivat myös yleisellä tasolla koulupolitiikassa tehdyt oppiaineita koskevat ratkaisut. Kansalaistaito niminen oppiaine jätettiin vuosituhatlupien lopulla pois peruskoulun oppiainevalikoimasta. Historia ja yhteiskuntaoppi -oppiaineesta taas tehtiin ratkaisu, jossa luokanopettajat opettivat historiaa alaluokilla ja varsinaisen yhteiskuntaoppi sijoittui peruskoulun päättävälle 9. luokalle. Näin esimerkiksi luokanopettajakoulutuksen yhteiskunnallinen sisältö pystyttiin rajaamaan paljolti vain historian didaktiikaksi.

Ollennainen ratkaisu vuosituhatlupien lopun koululaeissa oli se, että kouluneuvostot katosivat ja niitä korvaamaan ajateltuja oppilaskuntia ei ollut edes pakko perustaa yläasteen kouluihin. Vuosituhatlupien vaihteessa luovuttiin myös koulukohtaisista johtokunnista. Kaikkien näiden ratkaisujen jälkeen oli yhä luontevampaa vähentää yhteiskunnallista näkökulmaa opettajakoulutuksessa. Yhteiskuntasisältöjä ei yksinkertaisesti opetettu alaluokilla eikä oppilaskuntatyön ohjaamiseen tai ylipäättään osallistujademokratiaan kannattanut panostaa, koska kyseessä oli niin marginaalinen koulutyön alue. Näin uuden vuosituhatlupien alussa päädyttiin tilanteeseen, jossa kansalaiskasvatus miellettiin vain yhteiskuntaoppi-nimisen aineen sisällöksi ja opettajaksi opiskelevat pitivät yhteiskunnallisia sisältöjä kaikkein vähiten tarpeellisena sisältöalueena opinnoissaan.[60]

Yhteiskunnallisen tiedon alasajon opettajakoulutuksessa on havainnut myös Hannu Simola tutkiessaan luokanopettajakoulutusta käsitteleviä mietintöjä. Simolan tulokset osoittavat, että sisältöjen painotukset muuttuivat olennaisesti 70-luvulta 80-luvun loppuun tultaessa. Hän toteaa viittausten kasvatuksen historiaan kadonneen, kasvatuksen filosofian vähentyneen ja yhteiskuntatiedon merkityksen tulleen mitätöityneeksi opettajakoulutusta koskeneiden mietintöjen sisällöissä kyseisenä ajanjaksona. Vastaavasti didaktiikka nousi 80-luvun lopussa ylivertaiseen asemaan.[61]

Ankaran luottamukselliset yhteydet tutkimukseen

Säätiössä laadittiin koulutuspoliittinen selvitys kesällä 1975.[62] Selvitys oli pohjana säätiön koulutuspoliittista ohjelmaa varten. Siinä analysoitiin Suomessa tehty koulutustutkimus. Uhkana selvityksessä nähtiin Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksella (KTL) tehtävä tutkimus. Laitos vastasi suuresta osasta välittömästi koulutuspolitiikkaa palvelevasta tutkimuksesta. Selvityksen mukaan etenkin Kouluhallituksen teettämistä tutkimuksista valtaosa tehtiin siellä. KTL:n tilanne oli selvityksen mukaan ”epätydyttävä”. Siinä katsottiin, että ”tutkijoina esiintyy kovin eritasoisia väkeä”. Eräiden osastojen nähtiin ”vahvasti politisoituneen”. Näistä mainittiin erikseen korkeakoulututkimuksen osasto. Myös KTL:n silloista johtajaa pidettiin vasemmistolaisena.[63]

Tavoitteena selvityksessä mainittiin, että tutkimuksia enemmän pitäisi pyrkiä sijoittamaan yliopistojen ainelaitoksiin. Asiakirjassa todetaan, että ”kehitystä tähän suuntaan onkin jo olemassa, mutta sitä pitäisi vahvistaa varaamalla ainelaitoksille tietty määräraha vuosittain koulututkimusta varten”. Myös toimeksiantotutkimuksia tuli raportin mukaan sijoittaa entistä kiinteämmin ainelaitoksiin.

Akatemian osalta uhkana selvityksessä nähtiin myös politisoituminen. Koulutustutkimus oli selvityksen mukaan tarkoitus syksyn 1975 kuluessa sijoittaa omaan jaostoon yhteiskunnallisen toimikunnan yhteyteen. Selvityksessä pelättiin, että politisoitumisen takia jaostosta tulisi yksipuolinen ja että psykologit ja sosiologit ”omien työmarkkinavaikeuksiensa vuoksi” tavoittelisivat jaostossa johtavaa asemaa.

Suosittelavina vastatoimenpiteinä selvityksessä pidettiin vaikuttamista nimityspolitiikan ja lausuntojen kautta. Myönteisenä selvityksessä nähtiin, että Suomen kasvatustieteellinen

seura oli aktivoitumassa lausuntojen antajana. ”Erinomaisen tärkeänä” selvityksessä pidettiin, että yksityiset säätiöt rahoittaisivat ”pystyviä ja poliittisesti sitoutumattomia tutkijankaljuja”. Selvityksen mukaan ”tätä kautta olisi ilmeisesti ja verrattain nopeasti aikaansaatavis-
sa tasapainoitusta julkisen sektorin vinoutumiin”.

Matti Peltonen laati elokuussa 1975 Koordinaatioryhmän papereissa säilyneen kirjoituksen otsakkeella: ”Joitakin suuntaviivoja vapaan koulutuksen kehittämiseksi”. Ensimmäisenä kohderyhmänä kirjoituksessa hän mainitsi kasvatustieteen tutkijat ja opettajat. Vaikut-
tamisen keinoina hän mainitsi apurahat, tilaustyöt, nimitysasiat ja asiantuntijatehtävät.[64] Säätiön tietoisena pyrkimyksenä oli, että säätiön itsensä jakamien ja säätiön myötävaiku-
tuksella järjestettyjen apurahojen tarkoituksena oli tuottaa pätevyyskäsikkeitä toivotuille ja sopi-
viksi katsotuille henkilöille. Nämä henkilöt olivat puolestaan taas käytettävissä asiantunti-
joina, kun säätiöt ja tiedekunnat tarvitsivat lausunnonantajia tutkimusrahoituksen hakijoista
ja viranhakijoista.[65]

Elokuun lopussa 1975 hyväksytyssä säätiön koulutuspoliittisessa ohjelmassa keskeiseksi
huomion kohteiksi oli otettu viisi pääkohtaa, joista yksi oli Peltosen painottama kasvatustie-
tteen tutkimus ja opetus. Ohjelmassa todettiin säätiön tehtävänä olevan: ”Antaa resurssit
toimintaan sekä koordinoita työ samaan päämääriin ja tavoitteisiin pyrkivien laitosten ja
järjestöjen toiminnan kanssa.” Käytännön toiminnassa tärkeänä pidettiin vaikuttamista kes-
keisten vaikuttajaryhmien mielipiteisiin ja toimenpiteisiin.[66]

KTL:ssä vuosikymmeniä työskennelleen Erkki Kangasniemen haastattelu vahvistaa
säätiön asiakirjoista syntyvän käsityksen kasvatustieteen laitosten ja KTL:n vastakkainaset-
telun rahoitusasioissa. Kangasniemi kertoo vasemmistolaisuuden olleen selvästi esillä
KTL:ssä 70-luvulla. Kangasniemen mukaan KTL ei onnistunut saamaan rahoitusta Akate-
mialta, koska lausunnonantajina oli usein kasvatustieteen professoreja, joilla oli yksioikoi-
nen käsitys siitä, että KTL:n rahoituksesta huolehti Kouluhallitus, eikä KTL näin ollen tar-
vinnut lisärahoitusta muualta.[67] KTL:n henkilökunnan pätevoitymistä hankaloitti se, että
heidän tuli tehdä opinnäytteensä kasvatustieteen laitokselle. Tulehtuneessa ilmapiirissä väi-
töskirjojen valmistuminen saattoi olla perin mutkallista.[68]

Tultaessa 1970-luvun loppuun marxilaisuuden aalto oli taittunut, eikä säätiö voinut enää
perustella toimintaansa pelkästään marxilaisuuden vastustamisella. Samaan aikaan viittauk-
set oman toiminnan aatteellisuuteen vähenivät säätiön papereissa ja tilalle tulivat maininnat
uusista haasteista ja tehtävistä. Jatkossa oli kyse enemmän omien taustaryhmien koulutus-
poliittisten näkemysten edistämisestä kuin ”ideologisen yksipuolisuuden” torjumisesta.
Syksyllä 1978 kahdelle seuraavalle vuodelle kaavaillussa toimintasuunnitelmassa oli nähtä-
vissä merkkejä lisääntyneestä kiinnostuksesta tutkimusta kohtaan. Tuolloin asialistalle nou-
sivat kasvatustieteellinen tutkimus ja siitä tiedottaminen.[69]

Elinkeinoelämän järjestöjen vaikutus lisääntyi säätiössä 70- ja 80-lukujen taitteessa.
Säätiön piirissä odotettiin tuolloin, että elinkeinoelämällä olisi antaa myös uusia tehtäviä
säätiölle.[70] Näin tapahtui ja samalla lisääntyivät myös käytettävissä olevat resurssit. Nyt
säätiön budjetteihin ilmaantuivat myös suoraan tutkimustoimintaan osoitetut rahat.[71]
Koordinaatioryhmän muistiossa 4.6.1979 todetaan, että Tornin ryhmä on voimakkaasti ke-
hittämässä yhteyksiään eri tahoille kuten keskiasteen neuvottelukuntaan sekä aikuiskasva-
tuksen parlamentaarisiiin ryhmiin. Samassa muistiossa määritellään säätiön tehtäväksi ky-
seistä ”toimintaa tukevan tutkimuksen edistäminen”.[72]

Samoihin aikoihin paranivat myös säätiön yhteydet tutkimustahoihin. Jyväskylän yli-
opiston yhteydessä toimineesta KTL:sta oli tullut säätiölle yhteistyötaho 80-luvulle tultaes-
sa. Jouko Kari nimitettiin KTL:n johtajaksi 1980. Hänet mainitaan säätiön vuoden 1980
vuosikertomuksessa vakituksena jäsenenä Tornin ryhmän henkilöluettelossa.[73] Samassa

vuosikertomuksessa todetaan, että ”seminaareista on muodostunut tiedotus- ja koulutustilaisuuksia, joissa samalla on voitu sopia yhteisistä tavoitteista ja toimenpiteistä.” Vuoden 1980 aikana oli järjestetty kolme seminaaria. Ensimmäisenä näistä mainitaan seminaari aiheesta ”Kasvatustieteellisen tutkimuksen koordinaatiotarve”. Otsakkeen yhteyteen oli sulussa kirjattu täsmennyksenä: ”Yhteydet Jyväskylän kasvatustieteelliseen tutkimuslaitokseen”. [74]

Säätiön papereissa on säilynyt 80-luvulta päiväämätön toimintamuistio ”tutkimusyhteistyöstä”, joka sisältää organisaatiokaavion. [75] Kaaviossa keskeisenä on Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Muistion tekstiosassa todetaan:

Yhteistyö perustuu henkilökohtaisiin ja ankaran luottamuksellisiin yhteyksiin. Näin on saatavissa välitön tieto menossa olevista mielenkiintoa herättävistä virallisista tutkimuksista ja niiden tuloksista. On mahdollista saada syvennettyä tietoa sekä käyttää kouluttua kysymyksissä sisällä olevaa asiantuntemusta.

Samassa toimintamuistiossa kerrotaan otsakkeen ”Ajankohtaisinta” alla tutkimushankkeista. Niitä olivat tuolloin:

*Kieltenopetuksen tuloksia koskevaa tutkimusta
Tasokursseja koskevaa tutkimusta
Kurssimuotoinen opetus
Oppikirjallisuusselvitys (yhteiskunnallisen aineiston luonne ja painopistealueet ko. alueen oppikirjoissa)*

Tätä artikkelia varten ei ole ollut mahdollista selvittää, mitkä edellä mainituista hankkeista toteutuivat tai mitkä jäivät suunnitteluasteelle. Toteutuneista tutkimushankkeista säätiön arkistossa on säilynyt papereita kielitaidon tarvetutkimuksesta. Se toteutettiin vuosina 1985–88 säätiön ja KTL:n yhteistyönä. Sitä varten oli koottu laaja taustaryhmittymä ja sen kustannukset nousivat 800 000 markkaan. Säätiön vuosien 1985–87 toimintakertomuksen mukaan hanketta johti Sauli Takala KTL:stä, mutta tutkimuksen koordinoijana ja järjestäjänä mainitaan säätiö itse. [76]

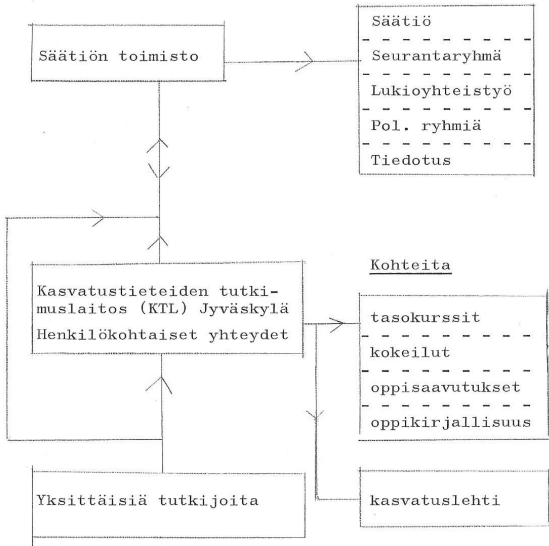
Kuinka läheiseksi KTL:n ja säätiön välit muodostuivat? Ainakin säätiössä tiedettiin 70-luvulla KTL:n asiat hyvin, koska Manu Renko työskenteli KTL:n koulututkimusosaston johtajana. Yhteistoiminta säätiön ja KTL:n kesken laajeni 1980-luvulla alussa, jolloin Jouko Kari nimitettiin KTL:n johtajaksi. Professori Jouko Kari kertoo haastattelussaan, että Manu Renko houkutteli häntä useaan otteeseen töihin KTL:ään. Kari tarttui lopulta tarjoukseen ja aloitti KTL:ssä tutkijana vuonna 1970 ja pätevoityi nopeassa tahdissa. Hänet valittiin laitoksen johtajaksi vuonna 1980. Kari kertoo tutustuneensa säätiöön keskusteluissa professori Veikko Heinosen kanssa jo 1970-luvulla. Säätiön vuoden 1980 papereiden mukaan Jouko Kari osallistui Tornin ryhmän toimintaan. Kari kertoo haastattelussa, ettei hän juurikaan tiennyt säätiön toiminnasta eikä sen rahoittajista. Karin mukaan KTL:n osastot olivat itsenäisiä toiminnassaan ja rahoituksensa hankinnassa. Näin ollen hänellä ei ollut kokonaiskuvaa säätiön ja KTL:n yhteistyöstä. [77]

Tulkintaa siitä, että säätiössä kiinnostus koulutustutkimusta kohtaan lisääntyi 80-luvulla tukevat Erkki Kangasniemen haastattelusta ilmenevät tiedot. Manu Renko rekrytoi myös Kangasniemen töihin KTL:n koulututkimusosastolle 1971. Kangasniemi sai tietää säätiön olemassaolosta vasta 1980-luvulla, jolloin säätiö ryhtyi aktiivisesti osallistumaan tutkimushankkeisiin. Kangasniemi otti osaa neuvotteluihin säätiön kanssa eri yhteistyöhankkeiden osalta. Tuolloin Kangasniemi toimi soveltavan tutkimuksen osaston johtajana ja myöhem-

min myös KTL:n johtajana.[78]

TUTKIMUSYHTEISTYÖSTÄ

Yhteisiä

Ajankohtaisinta

Kieltenopetuksen tuloksia koskevaa tutkimusta

Tasokursseja koskevaa tutkimusta

Kurssimuotoinen opetus

Oppikirjallisuuspalvelus (yhteiskunnallisen aineiston luonne ja painopisteet ko. alueen oppikirjoissa)

Merkitys

Yhteistyö perustuu henkilökohtaisiin ja ankaran luottamuksellisiin yhteyksiin.

Näin on saatavissa välitön tieto menossa olevista mielenkiintoa herättävistä virallisista tutkimuksista ja niiden tuloksista.

On mahdollista saada syvennettyä tietoa sekä käyttää koulittua kysymyksissä sisällä olevaa asiantuntemusta.

Säätiön arkistossa säilytyn toimintamuistio tutkimusyhteistyöstä. (Päiväämätön toimintamuistio. Säätiön 80-luvun alun asiakirjojen joukossa. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.)

Kangasniemen haastattelu vahvistaa säätiön asiakirjojen pohjalta syntyneitä kuvia, että 70-luvulla säätiö koki KTL:n kuuluvan vastaleiriin, jonka toimintaa pyrittiin vaikeuttamaan. Näin siitä huolimatta, vaikka joitakin säätiön organisaatioon kuuluvia henkilöitä toimi KTL:ssä. Tullessa 80-luvulle alkoi säätiön ja KTL:n yhteistyö, joka johti hankkeiden toteutukseen ja ulottui yhteisesti sovittuun mediatiedottamiseen saakka. Näin KTL:n toimintaa pystyttiin koordinoimaan säätiön koulutuspoliittisten tavoitteiden kanssa yhdenmukaiseksi.

Jouko Karin ja Erkki Kangasniemen haastatteluissa kävi ilmi, että he laitoksen johtajina kävivät yhteistyöneuvotteluja useiden eri tahojen kanssa ja heidän tehtävänä oli edistää laitoksen tutkimusta ja sen saamaa rahoitusta. Kokonaiskuvaa säätiön toiminnasta ei Karilla eikä Kangasniemellä ollut. Myöskään säätiön ja KTL:n välisistä suhteista johtajilla ei ollut selvää kuvaa. KTL:n eri osastot kävivät omia neuvottelujaan ja tutkijat saattoivat tehdä omien toimiansa ohessa säätiön toimeksiantoja ja saada näihin lisärahoitusta säätiöltä. Näin laitoksen johtajalla ei voinut olla tarkkaa kuvaa siitä, mitä kaikkia yhteistyöhankkeita oli meneillään. Kuvaa siitä, mitkä säätiön asiakirjoissa mainituista yhteistyöhankkeista todellisuudessa toteutuivat, jää haastattelujen pohjalta epäselväksi.[79] Tämä on ymmärrettävää, koska säätiö ei halunnut nimeään esille. Kangasniemi myös vahvistaa säätiön asiakirjojen pohjalta syntyneitä kuvia, että säätiö pyrki aloittamaan tutkimushankkeita ja vaikuttamaan niihin suorilla henkilötason yhteydenotoilla.

Kangasniemi toimi 1979–1982 KTL:n yhteydessä toimitetun Kasvatus-lehden toimittajana ja varapäätoimittajana. Vuosina 1979–1981 lehden päätoimittajana oli säätiön koordinaatioryhmässä aktiivisesti toiminut professori Johannes Alikoski. Kyseistä yhteyttä Kangasniemi ei tiennyt. Päätoimittajana Alikoski antoi selkeitä ohjeita ja Kangasniemi arvosti päätoimittajan asiantuntemusta.[80] Säätiön toimintamuistion organisaatiokaaviossa Kasvatus-lehti mainitaan myös yhteistyötahona.[81]

Manu Renko siirtyi 80-luvulla kustannusyhtiö Otavan palvelukseen. Hänen yhteytensä KTL:ään säilyivät. KTL:n johtaja Jouko Kari oli erikoistunut oppimateriaaleihin, joita kustantajat toimittivat hänelle niin tutkimuskäyttöön kuin myös arvioitavaksi. Tuolloin oli vallalla käytäntö, että Kouluhallituksen tuli hyväksyä oppikirjat. Kari kertoo haastattelussa toimineensa usein lausunnonantajana Kouluhallituksen suuntaan oppikirjojen osalta. Kari mainitsee tarkastustoimintaan kuuluneen myös sen, millaisen kuvan kirjat antoivat toisista valtioista ja kulttuureista.[82]

Kokonaisuudessaan Erkki Kangasniemi arvioi, että säätiön toiminta oli päämäärätietoista ja se pyrki hyödyntämään KTL:n asiantuntemuksen. Säätiö toimi hänen mukaansa matalalla profiililla eikä siitä julkisuudessa puhuttu. Kangasniemelle syntyi säätiön jäsenten kanssa käymiensä keskustelujen pohjalta käsitys, että säätiö pyrki olemaan aktiivisesti yhteydessä poliittikkoihin. KTL:n saama rahoitus tiukkeni 80-luvulla. Kangasniemi arvioi, että samalla poliitisoituminen laitoksessa väheni henkilöiden siirtyessä muihin tehtäviin.[83]

Missä tarkoituksessa säätiö sitten pyrki vaikuttamaan tutkimukseen? Kangasniemen mukaan säätiön linja oli, että se tuki koulukohtaista suunnittelua ja oppilaitosten entistä vapaampaa toimintaa. Vastaavasti keskushallintojohtoisuutta pyrittiin vähentämään. Säätiö tuki myös koulukohtaista kehittämistoimintaa, jotta koulut olisivat oma-aloitteisia. Kangasniemen mukaan juuri keskiasteen kehittäminen oli säätiön tavoite 80-luvulta lähtien. Yksi säätiön ja sen taustaryhmien motiivi oli toimia niin, että työvoiman saanti olisi tulevaisuudessa turvattu. Kangasniemi mainitsee säätiön olleen kiinnostunut kehittämään esimerkiksi luonnontiedepainotteista lukiota ja olleen kiinnostunut tiedottamaan elinkeinoelämän johdolle kansainvälisen matematiikka- ja luonnontiedetutkimuksen tuloksista.[84]

Säätiössä nähtiin tärkeänä ylioppilaskirjoitusten aseman säilyttäminen. Lukiota käyvien nuorten määrää tuli kuitenkin rajoittaa, koska liiallinen lukion käyminen nähtiin hukkainvestointina.[85] Ilmeisesti turhana hukkainvestointina säätiössä koettiin myös ammatillisen puolen yleisaineiden opiskelu. Ammatillisen opetuksen uudistamisen myötä 1980-luvuna alussa ammatillisiin oppilaitoksiin lisättiin ns. yleisaineita, joiden joukkoon mahtui myös yhteiskunnallisia sisältöjä ja muita lukiossa opiskeltavia oppiaineita. Tätä suuntausta ei katsottu säätiön piirissä hyvällä. Säätiön vuonna 1986 tehdyssä toimintamuistiossa todetaan, että nuoria ”johdetaan harhaan yleisjaksotiellä”.[86] Joidenkin vuosien kuluttua yleisaineet poistuitvatkin ammattioppilaitoksista. Samalla ammatillisten oppilaitosten erilaisuus korostui edelleen. Lisäksi säätiö kannatti perusopetuksessa tasokurssien käyttöä.[87]

Kangasniemen ja Karin haastattelujen pohjalta saatu kuva säätiön toiminnasta tarkentaa ja vahvistaa säätiön papereiden pohjalta syntynyttä kuvaa järjestön toiminnan tarkoituspelistä ja tuloksellisuudesta. Säätiö ei siten toimintakertomuksissaan ja katsauksissaan näytä antaneen katteetonta kuvaa toimintansa moniulotteisuudesta ja onnistumisestaan tavoitteidensa suhteen. Säätiö näyttää myös onnistuneen salaamaan toimintansa. Esimerkkinä salaamisen onnistumisesta voidaan pitää sitä, että tätä tutkimusta varten haastatelluista henkilöistä professori Paavo Malinen, joka tiesi säätiön toiminnasta 70-luvulla, yllättyi saadessaan tietää järjestön toimineen myös 80-luvulla.[88] Myöskään säätiön toiminnasta tiedoilla ja yhteistyössä sen kanssa toimineilla KTL:n johtajilla ei näytä olleen kokonaiskuvaa

toiminnasta, eivätkä he haastattelujen pohjalta näytä päässeen osallistumaan järjestön tavoitteidenasetteluun.[89]

Kaukana ei ole johtopäätös, että säätiö pyrki valikoiden käyttämään tukena tutkimusta ja tiedottamaan siitä myös valikoiden. Kyseinen periaate mainitaan säätiössä tammikuussa 1989 laaditussa katsauksessa. Siinä todetaan, että säätiö ei yleensä itse esiinny julkisuudessa ja että kun julkisuuteen halutaan jokin asia, niin silloin toimitaan ”yhteistyössä mukana olevien asiantuntijatahojen kautta yhteisesti siitä sopien”. Samassa katsauksessa todetaan tyydytyksellä, että ”yhteistyö on vuosien aikana kehittynyt joustavaksi ja ilmeisen tehokkaaksi tiedottamisen ja asioiden intiimin valmistelun välineeksi”. Talvikauden toiminnan yhtenä pääkysymyksenä katsaus mainitsee koulusaavutustutkimuksen ja sen julkisen käsittelyn.[90]

Henkilöiden luokituslistoja kehiteltiin myös tutkimuksen kohdalla. Keväällä 1980 kordinaatioryhmä käsitteli tutkimusrahoituksen selvittämistä. Samassa yhteydessä valmisteltiin myös mahdollisuutta selvittää alan tutkijoiden poliittiset näkemykset seuraavin luokituksin:

1. *Selvästi vasemmistolainen (vahva sitoutuneisuus)*
2. *Neutraali*
3. *Varmasti porvarillinen tutkija*

Lähde ei kerro, kuinka pitkälle hanke toteutettiin. Samassa kokouksessa ajatusta kuitenkin kehitettiin pidemmälle ja työnjakoa tehtiin siitä, kuka luokittelisi minkin yliopiston tutkijat. Luokituksen arveltiin muistion mukaan johtavan toteutuessaan ”verrattain runsaisiin henkilötason tarkistuksiin”. [91] Mahdollisuus, että säätiö luokitteli myös tutkijat, tulee ottaa vakavasti, koska järjestö onnistui luokittamaan esimerkiksi opettajankoulutuksen henkilöstön. Luokitukset koettiin säätiössä tärkeiksi ja esillä oli myös hanke YLE:n toimittajien ja hallintovirkamiesten taustan selvittämiseksi.[92]

Toteutuneita toimia: Osallistujademokratian vähentäminen, opettajankoulutuksen suojeleminen ja tutkimukseen vaikuttaminen

Tulosten mukaan säätiöllä oli vaikuttamisen kannalta riittävät edellytykset, kuten selkeät konkreettiset päämäärät, tehokas organisaatio, hyvät yhteydet ja riittävä rahoitus, jotta se pystyi vaikuttamaan haluamiinsa asioihin. Säätiö löysi toimintaansa halukkaat ja kykenevät henkilöt kenttätason avainpaikoilta. Säätiöllä oli konkreettiset tavoitteet tämän artikkelin tarkastelemien alueiden – koulukasvatuksen, opettajankoulutuksen ja tutkimuksen – suhteen. Hankkeita pystyttiin käynnistämään nopeasti esimerkiksi apurahoilla. Samalla säätiön tukemia henkilöitä pystyttiin pätevoittämään ja vaikuttamalla nimityksiin heitä pystyttiin sijoittamaan keskeisiin tehtäviin.

Kaikki mukaan pyydyt henkilöt eivät suostuneet. Heidän päätöstään ilmeisesti kunioitettiin, eikä heihin oltu enää yhteydessä säätiön nimissä. Kuvaava on kuitenkin tässä artikkelissa haastattelun ja 70-luvulla toiminnasta kieltäytyneen Paavo Malisen käsitys, että säätiö ei olisi toiminut 80-luvulla. Siten voidaan olettaa, että säätiö onnistui salaamaan toimintansa niin tehokkaasti, etteivät mahdolliset vastareaktiot löytäneet oikeaa kohdetta. Säätiön avainhenkilöt näyttävät olleen aktiivisia rekrytoimaan henkilöitä organisaatioihinsa. Esimerkiksi Manu Renko oli rekrytoimassa tässä artikkelissa haastatelluista henkilöistä Jouko Karia ja Erkki Kangasniemeä KTL:n riveihin.[93] Samalla yhteistyö säätiön ja koulutustutkimuksen välillä muodostui mutkattomaksi.

Tulosten pohjalta voidaan perustellusti väittää, että säätiö vaikutti aktiivisesti kouludemokratian poistamiseen ja yhteiskuntaopetuksen rajaamiseen. Säätiö piti kouludemokratiaa yksiselitteisesti haitallisena. Näin Suomen kouluolot lähtivät eriytymään muiden Pohjoismaiden käytännöistä. Hyvänä hallintomallina säätiössä pidettiin tulosjohtamista. Vuosituhannen lopussa kehitys Suomessa johtikin rehtorivallan kasvuun. Myös opettajien asema oppilaitosten hallinnossa jäi Suomessa vaatimattomaksi. Kokonaisuudessaan päädyttiin osallistujademokratian vähenemiseen.

Johdonmukaista kouludemokratian poistamisen kanssa oli, että yhteiskunnallista aktiivisuutta tukevaa yhteiskuntaopetusta ei haluttu kehittää. Säätiön hyödyllisiä tietoja ja taitoja korostava utilitaristinen kasvatuskäsitys konkretisoitui kieltenopetuksen, matematiikan ja luonnontieteiden opetuksen korostamisena. Säätiön voimakkaana vaikutuskautena 80-luvulla näihin sisältöalueisiin ryhdyttiin panostamaan.[94] Myös oppilaitosten erikoistumista, yksilöiden valinnanvapauksien lisäämistä ja ylioppilaskirjoitusten säilyttämistä kannatettiin säätiön piirissä.

Opettajankoulutus pysyi tärkeänä säätiön toiminnan kohteena koko 1970-luvun ajan. Opettajankoulutuksessa konkreettisia toimia olivat esim. henkilöstön poliittinen luokittaminen, vaikuttaminen henkilökysymyksiin ja tutkinnonuudistukseen sekä opetussuunnitelmiin. Nopeat opettajankoulutukseen suunnatut toimet näyttävät ikään kuin varmistaneen opettajankoulutuksen ei-marxilaiseksi alueeksi jo 1970-luvulla. Osa säätiön opettajankoulutuksen kontrollia saattoi hyvinkin olla myös se, että kasvatustieteiden laitosten professorit vartioivat mustasukkaisesti reviierejään jatkotutkintojen osalta. Väittelemisen osassa opettajankoulutuslaitoksista oli mahdotonta vielä 1980-luvulla.

Säätiön piirissä saatettiin liioitella marxilaisuuden uhkaa opettajankoulutuksessa. Ymmärrettäväksi asian tekee kuitenkin se, että säätiössä ajateltiin etenkin nuorten opiskelijoiden olevan alttiita uusille aatteille ja manipuloinnille. Säätiössä myös pelättiin, että kasvatuksen historiaa käsittelevät tekstit ja yhteiskuntapoliittinen näkökulma uhkaisivat perinteisiä käsityksiä ja kasvatustieteen asemaa. Kyseiset sisältöalueet katosivat opettajankoulutusta ohjaavista mietinnöistä säätiön voimakkaana vaikutusaikana 80-luvulla. Poistettu kouludemokratia vähensi myös opettajien sananvaltaa oppilaitoksissa. Vaatimaton oppilaskunta-toiminta ja pienet yhteiskunnallisen opetuksen tuntimäärät olivat omiaan pitämään yhteiskunnallisen opetuksen sisällöt rajattuina opettajankoulutuksessa koko vuosituhannen lopun ajan.

Säätiö ryhtyi vaikuttamaan Jyväskylän Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen (KTL) toimintaan. Suhde oli 1970-luvulla vihamielinen. KTL:n nähtiin säätiössä kuuluvan vastaleiriin ja Kouluhallituksen vaikutuspiiriin. KTL:n rahoitusta pyrittiin supistamaan ja vastaavasti hankkeita suuntaamaan kasvatustieteiden laitoksille. Tilanne muuttui tultaessa 1980-luvulle, jolloin säätiön ja KTL:n tutkimusyhteistyö käynnistyi. Yhteistyö oli valikoivaa ja perustui luottamuksellisiin henkilösuhteisiin. Säätiö sai ennakkotietoa meneillään olevista tutkimuksista ja pystyi käyttämään hyödykseen laitoksen tutkijoiden asiantuntemusta ilmeisesti jo hyvissä ajoin ennen tulosten julkistamista. Valikoivaa yhteistyö oli ainakin siinä suhteessa, että kenelläkään haastatelluista ei näytä olevan kokonaiskuvaa toiminnan laajuudesta. Kokonaiskuvan puute on ymmärrettävää, koska KTL:n osastot ja tutkijat olivat suhteellisen vapaita ottamaan lisätehtäviä laitoksen ulkopuolelta eikä säätiö halunnut nimeään esiin.

Tutkimukseen liittyen säätiö oli mukana järjestämässä seminaareja ja koulutustilaisuuksia. Säätiön oma tutkimusrahoitus lisääntyi 80-luvun kuluessa, jolloin se oli myös mukana tutkimuksessa koordinaattorina ja osallistui tutkimustiedottamiseen. Säätiön laatimat henkilöluettelot mahdollistivat vaikuttamisen henkilövalintoihin ja sitä kautta julkisen tutkimus-

rahoituksen suuntaamiseen sekä tutkijoiden valitsemiseen. Vastaaminen siihen, kuinka paljon vaikutettiin tutkimustuloksiin tai niistä tiedottamiseen, ei kuulu tämän artikkelin piiriin. Säätiön tavoitteisiin kuitenkin kuului, että se toimi päämääriensä puolesta myös tutkimuksen sektorilla.

Artikkelissa esille tulleet konkreettiset vaikuttamisen kohteet vahvistavat aikaisemmasta yleistason tutkimuksesta syntynyttä kuvaa säätiön toiminnan laajuudesta ja tehokkuudesta. Säätiön toiminnan vaikuttavuutta on myös arvioitava siinä kehyksessä, että säätiön edustama ajatusmaailma ja sen asettamat päämäärät tulivat paljolti vallitseviksi koulutuspolitiikan päättäjien keskuudessa vuosituhanen lopussa. Voidaan ajatella, että säätiö oli toiminut niin tehokkaasti, että se teki itsensä tarpeettomaksi muuttuneissa poliittisissa oloissa. Tässä artikkelissa ei ole paneuduttu säätiön yksittäisiin hankkeisiin tai operaatioihin. Säätiön toiminnan vaikutusten tarkempi selvittäminen on mahdollista eri laitosten instituutioiden historiankirjoituksen yhteydessä. Pohjakeseen se voi myös edellyttää erillistutkimuksia säätiön toiminnan eri sektoreilta. Säätiön organisaatiokaavioiden ja siinä toimineiden henkilöiden nimien julkaiseminen olisi omiaan suuntaamaan ja helpottamaan tutkimusta.

Viitteet

- [1] Leskinen 2004.
- [2] Esim. Kouluhallituksen pääjohtajana toiminut Erkki Aho tuntuu vähättelevän VKTS:n toiminnan vaikuttavuutta. Toisaalta hän toteaa, ettei säätiön vaikutusta voida toistaiseksi täsmällisesti arvioida. Aho 2005, 59.
- [3] IEA/CIVED -koulututkimuksen tuloksista esim. Suutarinen, 2002.
- [4] Iisalo 1999, 256–257.
- [5] Eskola 2003, 90.
- [6] Eskola 2003, 83–84; Leskinen 2004, 227–229.
- [7] Kolbe 1996, 419; Kärenlampi 1999, 59, 196; Leskinen 2004, 116.
- [8] Kärenlampi 1999, 110–111.
- [9] Leskinen 2004, 223–224.
- [10] Pöytäkirja Vapaan koulutuksen tukisäätiön perustamiskokouksesta 16.11.1973. Kansio 2. VKTS:n arkisto. KA; Pitkän aikavälin historiakatsaus. Asiakirjan luottamuksellisuutta on korostettu kirjoittamalla asiakirjaan näkyvästi ”Henkilökohtainen”. Säätiön 80-luvun papereiden joukossa. Varustettu merkinnällä ”PM/82”. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.
- [11] Leskinen 2004, 362–366 ja 371–372.
- [12] Säätiön operatiivisessa johdossa keskeisenä henkilönä vaikuttanut professori Manu Renko osallistui suunnanmuutoksen valmisteluun korostamalla nimityspolitiikan merkitystä ja poliittisten operaatioiden tärkeyttä. Rinnakkaissuunnittelua hän piti hitaana ja kalliina menetelmänä vaikuttaa asioihin. Manu Rengon suunnittelutoiminnan kehittämiseksi laatima suunnitelma. Päiväämätön. Säätiön 70-luvun papereiden joukossa. Kansio 2. VKTS:n arkisto. KA; Leskinen 2004, 372.
- [13] Esim. suunnittelija Markku Anderssonin kirje VKTS:n toiminnanjohtajalle Jaakko Nevalaiselle 29.12.1975. Kansio 5. VKTS:n arkisto. KA; Leskinen 2004, 375.
- [14] Historiakatsaus. Säätiön 80-luvun papereiden joukossa. Varustettu merkinnällä PM/82. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.

- [15] Professori Manu Rengon arvio. Leskinen 2004, 398–400.
- [16] Sanktioitiinko luottamuksellisuuden pettäminen ja vastaavasti palkittiinko säätiön toimintaan osallistumisesta? Näitä kysymyksiä ei ole toistaiseksi käsitelty tutkimuksessa. Säätiön papereissa tähän aihepiiriin on viittaus toimintamuistiossa 80-luvulla, joka korostaa tutkimusyhteistyön ”ankaran luottamuksellisia” yhteyksiä. Toimintamuistio tutkimusyhteistyöstä. Säätiön 80-luvun papereiden joukossa. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA; Säätiö palkitsi myös mukana olevia poliitikkoja vaalirahoituksella. Esim. Riitta Uosukaisen kiitoskirje Jaakko Aholle 23.2.1987. Kansio 8. VKTS:n arkisto. KA; Leskisen tutkimuksessa on myös haastatteluissa viittaus poliitikkojen saamaan vaalirahoitukseen yleisellä tasolla. Leskinen 2004, 401; Mukana olevat virkamiehet ja yliopistojen työntekijät saivat kestitystä, majoitusta ja matkoja joihin myös puoliset pystyivät osallistumaan Esim. koordinaatioryhmän ptk. 19.–21.8.1977 ja 9.–11.5.1987. Kansio 3. VKTS:n arkisto. KA.
- [17] Esim. säätiön organisaatiokaavio, jossa maininnat ryhmistä puheenjohtajineen. Päiväämätön. Säätiön 80-luvun papereiden joukossa. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.
- [18] Säätiön pienryhmien määrä ja nimet vaihtelivat eri vuosina. Säätiön organisaatiokaavio ja yhteistoimintatahot. Päiväämätön. Säätiön 80-luvun papereiden joukossa. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA; Leskinen 2004, 381.
- [19] Esim. säätiön ryhmien henkilöluettelot. Tornin ryhmästä käytettiin myös nimeä ”permanentti yhteistyöryhmä”. Päiväämätön. Säätiön 80-luvun papereiden joukossa. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.
- [20] Leskinen 2004, 382.
- [21] Leskinen 2004, 381.
- [22] Kärenlampi 1999, 77.
- [23] Kärenlampi 1999, 185,187.
- [24] Ahonen 2005, 15–24; Kärenlampi 1999, 234.
- [25] Kärenlampi kuvaa teoksessaan vasemmiston tappiot kouluvaaleissa ja analysoi tappioiden syitä. Kärenlampi 1999, 208–215.
- [26] Kärenlampi 1999, 37.
- [27] Suomen lukioyhdistys perustettiin 10.10.1980. Sihteerinä yhdistyksessä toimi VKTS:n toiminnanjohtaja Jaakko Aho. Yhdistyksen perustamispöytäkirja. Kansio 9. VKTS:n arkisto. KA: Jaakko Ahoa haastatellut Jari Leskinen tulkitsee myös yhdistyksen säätiön peitejärjestyksi. Leskinen 2004, 411.
- [28] Toimintamuistio vuodelta 1981 otsakkeella:” Koululakeihin vaikuttaminen”. Ajoitus sisällön perusteella. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.
- [29] Katsaus koulutuspoliittiseen yleistilanteeseen. Toimintamuistio 11/89. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.
- [30] Kärenlampi 1999, 232.
- [31] Kärenlampi 1999, 62.
- [32] Ahonen 2005, 24; Kärenlampi 1999, 234.
- [33] Virta 1998, 37, 52–53.
- [34] Leskinen 2004, 414–420.
- [35] Pitkän aikavälin historiakatsaus. Säätiön 80-luvun papereiden joukossa. Varustettu merkinnällä ”PM/82”. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.
- [36] Leskinen 2004, 420; Virta 1998, 55–57.

- [37] Pitkän aikavälin historiakatsaus. Säätiön 80-luvun papereiden joukossa. Varustettu merkinnällä ”PM/82”. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.
- [38] Arja Virta kuvaa teoksessaan yhteiskuntaopetuksen vaatimatonta asemaa. Virta 1998, 45; Yhteiskuntaopetuksen sisällöistä laajemmin Suutarinen 2000; Suomen yhteiskunnallisten aineiden pieni osuus kokonaisopetusajasta 1900-luvun lopussa on todettavissa OECD:n indikaattorijulkaisusta. OECD 1998, 291; Erytisen jyrkästi yhteiskuntatiedollinen opetus väheni ammatillisissa oppilaitoksissa ja ammattikorkeakoulujen piiriin otetuissa koulutuslinjoissa 1990-luvulla.
- [39] Säätiö oli mukana laajassa yhteistyössä tutkimassa ja kehittämässä kieltenopetusta. Päiväämätön toimintakertomus vuosilta 1985–87. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.
- [40] 40. Kansainvälinen vertailu peruskoulun päättövaiheessa eri oppiaineryhmille annettua kokonaisopetusajasta osoittaa, että Suomessa kielenopetus saa paljon ajasta. OECD 1998, 291; Säätiön organisaatioon kuului 80-luvulla kieliryhmä. Sen puheenjohtajaksi oli merkitty K. Sulonen. Organisaatiokaavio. Säätiön 80-luvun papereiden joukossa Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.
- [41] Yhteenveto seminaarista: ”Yleissivistävän koulun kehittämiseksi 80-luvulla.” Päivätty 25.5.1983. Ryhmä YY (Yrjö Yrjönsuuri) papereita vuosilta 1983–84. Ryhmä oli säätiön lukior ryhmä. Siihen kuului 80-luvulla: Jouko Könnölä, Tuomo Häyhä, Riitta Uousukainen, Tytti Isohookana-Asunmaa, Heikki Niemelä ja Heikki Hirvinen. Kansio 4. VKTS:n arkisto. KA.
- [42] Tehtävää ryhtyi käytännössä hoitamaan koordinaatioryhmä, jonka kokouksessa hanke oli esillä. Esim. koordinaatioryhmän ptk.19.–21.8.1977. Kansio 3. VKTS:n arkisto. KA; Leskinen 2004, 370.
- [43] Päiväämätön muistio säätiön toimintaohjelman valmistelua varten kesältä 1975. Selvitys mahdollisesti Alikosken laatima. Ajoitus sisällön perusteella. Kansio 3. VKTS:n arkisto. KA.
- [44] Koordinaatioryhmän ptk.18.4.1975. Kansio 3. VKTS:n arkisto. KA.
- [45] Säätiön koulutuspoliittinen ohjelma. Päivätty 27.8.1975. Kansio 3. VKTS:n arkisto. KA.
- [47] Suunnittelija Markku Anderssonin kirje VKTS:n toiminnanjohtajalle Jaakko Nevalaiselle 29.12.1975. Kansio 5. VKTS:n arkisto. KA.
- [48] Säätiö oli samana vuonna aikaisemmin myöntänyt Anderssonille apurahan lisensiaattityötä varten. Markku Anderssonin apuraha-anomus 27.4.1975. Andersson anoi säätiöltä 8000 mk apuraha. Hakemuspaperiin on kirjoitettu käsin: ”Myönnetty 26.6.75”. Anomuksen mukaan selvitystyötä oli tarkoitus tehdä mm. eri tyyppisissä oppilaitoksissa Keski-Suomessa. Kohteena olivat opiskelijoiden arvot ja asenteet koskien mm. isänmaallisuutta, uskontoa ja yksityisyrityksyyttä. Anomuksen yhteydessä arkistossa on professori Veikko Heinosen suositus, joka on päivätty 30.4.1975. Suosituksessa on tekstit: ”Suosittelen oheisen vapaan koulutuksen alaan kuuluvan selvityksen rahoittamista osittain apurahalla”. Kansio 2. VKTS:n arkisto. KA.
- [48] Koordinaatioryhmän ptk. 19–21.8.1977 ja 16.12.1977. Anderssonin rahoitusanomusta käsiteltiin jälkimmäisessä kokouksessa. Kansio 3. VKTS:n arkisto. KA.
- [49] Anderson katsoo professorien erottuneen selkeästi apulaisprofessoreista, joiden joukossa suosittiin myös radikalismia. Kaupunginjohtaja Markku Anderssonin haastattelu 28.3.2008. Ääninauha tekijän hallussa.
- [50] Laajennetun koordinaatioryhmän ptk. 25.–27.8.1978. Kansio 3. VKTS:n arkisto. KA.

[51] Toimintasuunnitelmassa korostettiin lisäksi tiedotuksen ja suoran vaikuttamisen merkitystä. Toimintasuunnitelma. Koordinaarioryhmän ptk. 28.9.1978. Kansio 3. VKTS:n arkisto. KA; Myös ammatillisen puolen opettajankoulutukseen ja kyseisen alueen virantäyttöihin kiinnitettiin huomiota. Matti Peltosen esittelemä ammattikasvatus-projekti. Koordinaatio-ryhmän ptk. 19.8.1977. Kansio 3. VKTS:n arkisto. KA.

[52] Professori Paavo Malisen haastattelu 23.1.2007. Ääninauha tekijän hallussa.

[53] Enimmillään joissakin 1970-luvun assistenttiniimityksissä Jyväskylän opettajankoulutuksen piirissä voitiin professori Paavo Malisen mukaan nähdä vasemmistolaisia poliittisia kytköksiä. Professori Paavo Malisen haastattelu 23.1.2007. Ääninauha tekijän hallussa; Professori Seppo Hämmäläisen puhelinhaastattelu 26.2.2007. Muistiinpanot tekijän hallussa; Professori Jouko Karin haastattelu 1.3.2007. Ääninauha tekijän hallussa; Säätiön piirissä tosin Jyväskylän varhaiskasvatus saatettiin nähdä uhanalaisena. Kaupunginjohtaja Markku Anderssonin haastattelu 28.3.2008. Ääninauha tekijän hallussa.

[54] Pitkän aikavälin historiakatsaus. Asiakirjan luottamuksellisuutta on korostettu kirjoittamalla asiakirjaan näkyvästi ”Henkilökohtainen”. Säätiön 80-luvun papereiden joukossa. Varustettu merkinnällä ”PM/82”. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.

[55] Säätiössä pelättiin, että opiskelijat omaksuisivat sosialistisen ”ihanne-utopian”. Säätiön piirissä kirjoitettu puhe. Päiväys 13.11.1986. Kansio 6; Pitkän aikavälin historiakatsaus. Säätiön 80-luvun papereiden joukossa. Varustettu merkinnöillä ”PM/82” ja ”Henkilökohtainen”. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.

[56] Henkilöluokituslistat sisältyivät ilmeisesti säätiön kielenkäytössä ”seuranta-aineistoon”. Säätiön papereissa on maininta, jonka mukaan seuranta-aineistoja järjestettiin vuosien 1976–77 aikana ja ”tämän jälkeen asian kehittäminen siirtyi säätiön ulkopuolelle, toiseen yhteyteen”. Asiakirjan luottamuksellisuutta on korostettu kirjoittamalla asiakirjaan näkyvästi ”Henkilökohtainen”. Pitkän aikavälin historiakatsaus. Säätiön 80-luvun papereiden joukossa. Varustettu merkinnällä ”PM/82”. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.

[57] Suunnittelija Markku Anderssonin kirje VKTS:n toiminnanjohtajalle Jaakko Nevalaiselle 29.12.1975. Kansio 5. VKTS:n arkisto. KA; Säätiö panosti myös sopivien kurssikirjojen tuottamiseen. Esim. koordinaatio-ryhmän kokouksessa pidettiin tarpeellisena tukea ”apurahaluontoisesti neutraalien ja korkeatasoisten kurssikirjojen tuottamista”. Koordinaatio-ryhmän ptk. 19.–21.8.1977. Kansio 3. VKTS:n arkisto. KA.

[58] Leskinen 2004, 381.

[59] Professori Paavo Malisen haastattelu 23.1.2007. Ääninauha tekijän hallussa; Professori Seppo Hämmäläisen puhelinhaastattelu 26.2.2007. Muistiinpanot tekijän hallussa.

[60] Syrjäläinen ym. 2006, 168; Piesanen ym. 2006.

[61] Simola 1997, 226–229.

[62] Säätiön koulutuspoliittinen selvitys. Paperiin käsin kirjoitettu ”Alikoski”. Ajoitus sisällön perusteella. Kansio 2. VKTS:n arkisto. KA.

[63] Säätiön piirissä KTL:n johtajaa Jukka Karvosta pidettiin vasemmistolaisena. Myös professori Jouko Kari arvioi Karvosen vasemmistolaiseksi. Professori Jouko Karin haastattelu 1.3.2007. Ääninauha tekijän hallussa.

[64] Matti Peltosen kirjoitus 17.8.1975 ”Joitakin suuntaviivoja vapaan koulutuksen kehittämiseksi”. Kansio 2. VKTS:n arkisto. KA; Tutkimusasioita käsittelevissä kokouksissa olivat usein läsnä koordinaatio-ryhmän jäsenet Manu Renko (Oy Otava), Matti Peltonen (sitoutumaton, Tampereen yliopisto), Johannes Alikoski (Helsingin yliopisto), Heikki Hirvinen (STK), ja Vesa Lyytikäinen (kepu, kouluhallitus). Koordinaatio-ryhmän ptk. 16.12.1977. Kansio 2. VKTS:n arkisto. KA; Edellisessä luettelossa on suluissa mainittu henkilön sidos-

ryhmä. Sidosryhmät ovat mainittuina säätiön organisaatiokaaviossa, jossa päiväys 27.11.1980. Kansio 2. VKTS:n arkisto. KA; Koordinaatioryhmä käytti itsestään myös nimitystä ”tutkimuksen koordinaatioryhmä”. Esim. koordinaatioryhmän ptk. 18.–19.4.1975 ja 19.–21.8.1977. Kansio 3. VKTS:n arkisto. KA.

[65] Pitkän aikavälin historiakatsaus. Säätiön 80-luvun papereiden joukossa. Varustettu merkinnöillä ”PM/82” ja ”Henkilökohtainen”. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.

[66] Koulutuspoliittinen ohjelma 27.8.1975. Kansio 3. VKTS:n arkisto. KA.

[67] Tohtori Erkki Kangasniemen haastattelu 12.3.2007. Ääninauha tekijän hallussa.

[68] Seppo Hämäläinen arvioi oman väitöskirjansa valmistumisen venyneen vuosilla professorin nurjan asenteen takia. Professori Seppo Hämäläisen puhelinhaastattelu 26.2.2007. Muistiinpanot tekijän hallussa; Kaupunginjohtaja Markku Anderssonin haastattelu 28.3.2008. Ääninauha tekijän hallussa.

[69] Säätiön toimintasuunnitelma vuosille 1979–80. Se sisältää selvityskohteita. Näitä olivat mm. valtion kokeilu ja tutkimusmäärärahojen käyttö ja kasvatustieteellinen tiedotus. Säätiön hallituksen ptk. 28.9.1978 Kansio 3. VKTS:n arkisto. KA; Keväällä 1980 koordinaatioryhmä käsitteli tutkimusrahoituksen selvittämistä sekä kasvatustieteellistä tiedottamista. Koordinaatioryhmän ptk. 20.3.1980. Kansio 3. VKTS:n arkisto. KA.

[70] Koordinaatioryhmän ptk 8.–9.8.1981. Kansio 3. VKTS:n arkisto. KA.

[71] Esim. Säätiön toimintakertomus 1985. Tutkimus oli saanut 84 599 mk koko budjetin ollessa 426 890 mk. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.

[72] Koordinaatioryhmän muistio 4.6.1979. Kansio 3. VKTS:n arkisto. KA.

[73] Säätiön toimintakertomus 27.11.1980. Tornin ryhmästä käytettiin myös nimeä ”permanentti yhteistyöryhmä”. Kansio 2. VKTS:n arkisto. KA.

[74] Säätiön vuosikertomus 1980. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.

[75] Toimintamuistio tutkimusyhteistyöstä. Päiväämätön. Säätiön 1980-luvun papereiden joukossa. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.

[76] 76. Säätiön toimintakertomus vuosilta 1985–87. Päiväämätön. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA

[77] Professori Jouko Karin haastattelu 1.3.2007. Ääninauha tekijän hallussa.

[78] Tohtori Erkki Kangasniemen haastattelu 12.3.2007. Ääninauha tekijän hallussa.

[79] Professori Jouko Karin haastattelu 1.3.2007. Ääninauha tekijän hallussa; Erkki Kangasniemen haastattelu 12.3.2007. Ääninauha tekijän hallussa.

[80] Tohtori Erkki Kangasniemen haastattelu 12.3.2007. Ääninauha tekijän hallussa.

[81] Toimintamuistio tutkimusyhteistyöstä. Päiväämätön. Säätiön 1980-luvun papereiden joukossa. Kansio 6. VKTS:n arkisto. VA.

[82] Professori Jouko Karin haastattelu 1.3.2007. Ääninauha tekijän hallussa; Kustantajat vastustivat 70-luvulla vasemmiston ajamaa hanketta valtiollisesta oppikirjatuotannosta. Vasemmistolaiset virkamiehet olisivat tuolloin päässeet muokkaamaan oppikirjoja ja niiden sisältöjä. Samalla oppikirjatuotannon liiketaloudellinen pohja olisi muuttunut. Leskinen 2004, 405.

[83] Tohtori Erkki Kangasniemen haastattelu 12.3.2007. Ääninauha tekijän hallussa.

[84] Tohtori Erkki Kangasniemen haastattelu 12.3.2007. Ääninauha tekijän hallussa.

[85] Kirjoitus ”Koulutuspoliittisia linjakysymyksiä.” Päiväty 28.9.1982. Kirjoitus mainitsee arvion, että liiallinen lukio-opiskelu tuottaa yhteiskunnalle 100 miljoonan markan vuosittaisen hukkainvestoinnin. Kirjoittajaksi merkitty MP (mahdollisesti Matti Peltonen). Kan-

sio 6. VKTS:n arkisto. KA.

[86] Toimintamuistio 1/86. Päiväys 5.6.1986. Nimikirjaimet ”JA” (todennäköisesti Jaakko Ahon kokoama muistio). Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.

[87] Muistio peruskoulun kieltenopetuksesta 8.2.1981. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.

[88] Professori Paavo Malisen haastattelu 23.1.2007. Ääninauha tekijän hallussa.

[89] Professori Jouko Karin haastattelu 1.3.2007. Ääninauha tekijän hallussa; Tohtori Erkki Kangasniemen haastattelu 12.3.2007. Ääninauha tekijän hallussa.

[90] Toimintakatsaus 1.1.1989. Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA.

[91] Koordinaatioryhmän ptk. 20.3.1980. Kansio 3. VKTS:n arkisto. KA.

[92] Koordinaatioryhmä käsitteli kesällä 1977 tärkeäksi koettujen instituutioiden henkilöstöjen poliittista luokittamista otsakkeella ”Nimityspolitiikka-projektin täydennys ja ajan tasalle saattaminen”. Tuolloin käsiteltiin ehdotusta, jonka mukaan projektia täydennettäisiin selvittämällä YLE:n toimittajien ja hallintovirkamiesten tausta. Seppo Kahilan kirje säätiölle. Koordinaatioryhmän ptk. 17.8. 1977. Samassa kokouksessa käsiteltiin myös henkilöstöselvityksen tekemistä Suomen Akatemiasta. Kansio 3. VKTS:n arkisto. KA.

[93] 93. Professori Kari arvioi, että Manu Renko oli aktiivinen vaikuttaja nimitysasioissa. Hän kuului moniin johtokuntiin ja hänen ääntään kuunneltiin. Myös Matti Peltosta käytettiin Karin mukaan paljon lausunnonantajana virantäytöissä. Professori Jouko Karin haastattelu 1.3.2007. Ääninauha tekijän hallussa.

[94] Suomen hyvä menestys pelkästään tietoja taitoja mittaavissa OECD:n tutkimuksissa saattaa siten hyvinkin olla peruja säätiön ja sen taustalla olevien talouselämän etujärjestöjen vuosikymmenien aikana harjoittamasta pyrkimyksestä kehittää oppisisältöjä OECD:n toivomaan suuntaan. Säätiön toiminnan ja OECD:n koulutuspolitiikan yhteys voidaan kytkeä toisiinsa säätiössä keskeisenä henkilönä toimineen Heikki Hirvisen kautta. Hirvinen siirtyi vuonna 1973 Kouluhallituksesta teollisuuden palvelukseen. Hän kuului OECD:n teollisuuspoolin BIAC:n koulutuskomiteaan, sekä EU:n teollisuuspoolin UNICE:n toimintaan. Leskinen 2004, 406 ja Purhonen 2005, 63; Hirvinen edusti säätiön Tornin ryhmässä STK:ta. Pääväämätön henkilöluettelo 80-luvun papereiden joukossa Kansio 6. VKTS:n arkisto. KA; Vastaavasti voidaan ajatella, että Suomen erikoiset tulokset yhteiskunnallisen alueen IEA/CIVED -koulututkimuksessa olisivat osin seurausta yhteiskunnallisen opetuksen niukasta resurssoinista. Tuloksista esim. Suutarinen 2002.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA), Helsinki
Vapaan koulutuksen tukisäätiön (VKTS) arkisto

Haastattelut

Kaupunginjohtaja Markku Anderssonin haastattelu 28.3.2008. Ääninauha tekijän hallussa.
Professori Seppo Hämäläisen puhelinhaastattelu 26.2.2007. Muistiinpanot tekijän hallussa.
Tohtori Erkki Kangasniemen haastattelu 12.3.2007. Ääninauha tekijän hallussa.

Professori Jouko Karin haastattelu 1.3.2007. Ääninauha tekijän hallussa.
Professori Paavo Malisen haastattelu 23.1.2007. Ääninauha tekijän hallussa.

Kirjallisuus

- Aho, Erkki 2005. Salaista koulutuspolitiikkaa kylmän sodan vuosina. Teoksessa Hämäläinen, Kauko ym. (toim.), Yhtenäisen peruskoulun menestystarina. Helsinki: Yliopistopaino, 54–60.
- Ahonen, Sirkka 2005. Opettaja kansalaisen mallina ja mentorina. Teoksessa Rantala, Jukka & Siikaniva, Anu (toim.), Kansalaisvaikuttaminen opettajankoulutuksen haasteena. Helsinki: Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus, 19–32.
- Eskola, Seikko 2003. Valtiollinen korkeakoulu- ja tiedepolitiikka 1900-luvulla. Teoksessa Tommila, Päiviö & Korppi-Tommola, Aura (toim.), Suomen tieteen vaiheet. Helsinki: Tieteellisten Seurain Valtuuskunta, 61–98.
- Iisalo, Taimo 1999. Kouluopetuksen vaiheita keskiajan katedraalikoulusta nykyisiin kouluihin. Helsinki: Otava.
- Kolbe, Laura 1996. Eliitti, traditio, murros. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1960–1990. Helsinki: Otava.
- Kärenlampi, Paavo 1999. Taistelu kouludemokratiasta. Kouludemokratian aalto Suomessa. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Leskinen, Jari 2004. Tulevaisuuden turvaksi. Sotavahinkoyhdistyksen ja irtaimiston sotavahinkoyhdistyksen sotavahinkovakuutustoiminta 1939–1954. Sotavahinkoyhdistyksen säätiö ja sotavahinkosäätiö 1954–2004. Jyväskylä: Sotavahinkosäätiö.
- OECD 1998. Education at a Glance. OECD Indicators.
- Piesanen, Ellen; Kiviniemi, Ulla & Valkonen, Sakari 2006. Opettajankoulutuksen kehittämisohjelman seuranta ja arviointi 2005. Opettajien peruskoulutus 2005 ja seuranta 2002–2005. Tutkimuslustoista 28. Jyväskylän yliopisto.
- Purhonen, Kari 2005. Eteläranta peruskoulun ja yksityiskoulujen puolesta. Teoksessa Kauko Hämäläinen ym. (toim.), Yhtenäisen peruskoulun menestystarina. Helsinki: Yliopistopaino, 61–65.
- Simola, Hannu 1997. Kouluhallituksen varjosta tieteen valoon – Kasvatustiede ja opettajankoulutuksen tieteenalaistuminen. Teoksessa Kivirauma, Joel & Rinne Risto (toim.), Suomalaisen kasvatustieteen historia – Lyhyt oppimäärä. Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos, 215–274.
- Suutarinen, Sakari 2000. Yhteiskunnallisen opetuksen asema. Teoksessa Suutarinen, Sakari (toim.), Nuoresta pätevä kansalainen. Yhteiskunnallinen opetus Suomen peruskoulussa. Jyväskylän yliopisto, 33–54.
- Suutarinen, Sakari 2002. Tietävillä nuorilla syrjäytyneiden asenteet. Suomalaisten nuorten yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta kansainvälisessä vertailussa. Teoksessa Brunell, Viking & Törmäkangas, Kari (toim.), Tulevaisuuden yhteiskunnan rakentajat. Yhteiskunnallisen opetuksen kansainvälinen tutkimus Suomen näkökulmasta. Jyväskylän yliopisto, 11–60.
- Syrjäläinen, Eija; Eronen, Ari & Värri, Veli-Matti 2006. Opettajaksi opiskelevien kertomaa. Opettajaksi opiskelevien yhteiskunnallinen asennoituminen ja käsitteitä omista vaikuttamismahdollisuuksistaan yliopistossa. Helsinki: Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Vapaan koulutuksen tukisäätiö

Virta, Arja 1998. Pedagogiikkaa ja etujen vartiointia. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien vuosikirja 25. Helsinki: Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto HYOL.

Dosentti Sakari Suutarinen työskentelee lehtorina Jyväskylän normaalikoulussa.